

*En teoretisk drøfting av empiri om resiliens
hos lesbiske kvinner med minoritetsbakgrunn*

Tone Elvik Sannerholt

**MAPSYK330, masterprogram i psykologi,
Studieretning: Sosial- og kognitiv psykologi
ved**

UNIVERSITETET I BERGEN

DET PSYKOLOGISKE FAKULTET

VÅR 2020

Antall ord: 15730

Veileder: Norman Anderssen, instituttet for samfunnspsykologi

Abstract

Lesbian women with a minority background are in a position where they meet negative stereotypes, prejudice and discrimination because they identify as a woman, lesbian and have an ethnic minority background. On this account it is important to look closer at how these women cope with challenges connected to having a marginalized position in the Norwegian society. Therefore, the overarching goal of this 30-point master thesis is to get a bigger overview of which factors are important for building resilience in lesbian women with a minority background in a Norwegian context. The theories about minority stress and social ecological resilience were used as a templet for which factors were considered to be important for building resilience. The review of the Norwegian empirical surveys indicated that increased social support in the form of acceptance for minority statuses, increased collective action through organizational participation and community engagement, and higher socioeconomic status in the form of available resources in the environment can be considered important for building resilience for lesbian women with minority backgrounds. In its entirety, my master thesis shows the importance of looking at positive aspects of belonging to more than one minority group. and how available resources in the environment can contribute to building resilience. Factors that builds resilience such as social support, collective action and socio-economic status can be used to improve interventions aiming to improving living conditions and the health of lesbian women with minority backgrounds in Norway.

Keywords: Theoretical review, social ecological resilience, lesbian, minority background.

Wordcount: 15730

Sammendrag

Lesbiske kvinner med minoritetsbakgrunn er i en posisjon der de møter negative stereotyper, fordommer og diskriminering fordi de identifiserer seg som kvinne, lesbisk og har en etnisk minoritetsbakgrunn. På grunn av dette er det viktig å se nærmere på hvordan disse kvinnene håndterer utfordringer knyttet til det å inneha en marginalisert posisjon i det norske samfunnet. Derfor var det overordnede formålet med denne 30-poengs masteroppgaven å belyse og drøfte hvilke faktorer som er viktige for å bygge resiliens hos lesbiske kvinner med minoritetsbakgrunn i en norsk kontekst. Teoriene om minoritetsstress og sosialøkologisk resiliens ble brukt som mal for å vurdere hvilke faktorer ble regnet som resiliensbyggende. Gjennomgangen av de fire norske empiriske undersøkelsene og internasjonale studier indikerte at økt sosial støtte i form av aksept for minoritetsstatus, økt kollektiv handling via organisatorisk deltakelse og samfunnsengasjement og høyere sosioøkonomisk status i form av tilgjengelige ressurser i miljøet kan anses som viktige for å bygge resiliens for lesbiske kvinner med minoritetsbakgrunn. I sin helhet viser oppgaven viktigheten ved å se på positive sider ved å ha tilhørighet til flere enn én minoritetsgruppe og hvordan tilgjengelige ressurser i miljøet kan være bidragsytende for å bygge resiliens. Resiliensbyggende faktorer som sosial støtte, kollektiv handling og sosioøkonomisk status kan bli brukt til å forbedre fremtidige intervensjoner som har til formål å forbedre levekår og helsen til lesbiske kvinner med minoritetsbakgrunn i Norge.

Nøkkelord: Teoretisk drøfting, sosialøkologisk resiliens, lesbisk, minoritetsbakgrunn.

Antall ord: 15730

Forord

Jeg ønsker å rette en stor takk til min veileder Norman Anderssen. Takk for alle skriftlige og muntlige tilbakemeldinger du har gitt meg opp igjennom det siste halve året og all den tid du har lagt ned for å kunne gi meg gode tips for hvordan jeg kunne fullføre masteroppgaven på en best mulig måte. Det har vært en inspirasjon for meg å kunne få mulighet til å dele innsikt og erfaring med en veileder som er profilert innenfor skeiv forskning i Norge. Jeg vil også takke deg for at være en støttespiller da helsen min ikke spilte på lag i midt i skriveprosessen. Hvis ikke du hadde lagt press på meg til å søke om ekstra tid til å fullføre masteroppgaven hadde ikke arbeidet med denne oppgaven vært like positiv.

Videre ønsker jeg å takke venner, familie og medstudenter som har hjulpet med å holde hodet kaldt da stresset med å fullføre denne masteroppgaven tok overhånd. Jeg vil rette en takk til Anniken Sannerholt, Kristin Sannerholt, André Martiny, Aji Fatou Touray og Emma Jada for å ha tatt seg tid til å lese over oppgaven og gitt meg verdifulle tilbakemeldinger i sluttprosessen av masterskrivingen. Takk til mine medstudenter Stina Hellesund og Vilde Eriksen for å ha vært med meg på reisen som starten høsten 2018. Uten de gode samtale, diskusjonene og latteren vi har hatt de siste to årene hadde jeg ikke stått her jeg gjør i dag.

Innholdsfortegnelse

Abstract	3
Sammendrag.....	4
Forord.....	5
Innholdsfortegnelse.....	6
Innledning.....	8
Bakgrunn.....	9
Problemstilling.....	11
Litteratursøk og arbeidsmåte	11
Begrepsavklaring.....	12
Analytiske grunnforståelser.....	14
Heteronormativitet.....	14
Homonormativitet.....	15
Interseksjonalitet	16
Teoretiske perspektiver.....	17
Valg av teori.....	17
Minoritetsstress-teori.....	18
Teori om resiliens.....	20
Empiriske undersøkelser om lesbiske kvinner med minoritetsbakgrunn.....	23
Internasjonale.....	24
Nasjonale.....	27
Resiliensbyggende faktorer i norske empiriske undersøkelser.....	30
Sosial støtte.....	30
Kollektiv handling.....	35
Sosioøkonomisk status.....	39
Drøfting og kommentarer.....	42
Forhold som påvirker sosiale støtte.....	42
Problematikk rundt selektiv åpenhet.....	43
Lesbisk miljø i Norge.....	44
Forhold som påvirker kollektiv handling.....	45
Forhold som påvirker sosioøkonomisk status.....	46

RESILIENS HOS LESBISKE KVINNER MED MINORITETSBAGGRUNN

Kontekstavhengig resiliens.....	47
Fasiliterende miljø.....	48
Optimalisering av ressurser.....	48
Nytteverdi av beskyttende faktorer.....	49
Sammenligning av minoritetstress-teori og teorien om sosialøkologisk resiliens...	50
Styrker og svakheter ved oppgaven.....	51
Refleksjon rundt eget arbeid.....	51
Konklusjon.....	55
Referanser	58

Innledning

Diskriminering på bakgrunn av kjønn, etnisitet, religion, hudfarge, seksuell orientering, kjønnsidentitet og kjønnsuttrykk er forbudt i Norge. Dette er nedskrevet i norsk lov gjennom likestillings- og diskrimineringsloven som har til formål «å fremme likestilling og hindre diskriminering», (Likestillings- og diskrimineringsloven, 2017, § 1). Målet er å skape like muligheter for utsatte grupper i samfunnet ved å «bidra til å bygge ned samfunnsskapt funksjonshemmede barrierer, og hindre at nye skapes» (Likestillings- og diskrimineringsloven, 2017, § 1). Selv om det eksisterer lover mot diskriminering så forekommer det fortsatt diskriminering rettet mot ulike sosiale grupper i samfunnet, og da særlig minoritetsgrupper og personer. Diskriminering kommer til uttrykk gjennom hatefulle ytringer (Fladmoe, Nadim & Birkvad, 2019; Hoffman & Moe, 2017; Staksrud et al., 2014) og forskjellsbehandling på arbeidsmarkedet (Dalgard, 2018; Midtbøen & Lindén, 2015; Vrålstad & Wiggen, 2017), boligmarkedet (Dalgard, 2018; Søholt & Astrup, 2009) og i skolesammenheng (Dalgard, 2018; Seeberg, 2011).

Det å være en del av en minoritet kan være belastende på grunn av diskrimineringen og negative holdninger rettet mot deres etnisitet, religion, hudfarge, kjønn, seksuelle orientering, kjønnsuttrykk eller kjønnsidentitet. For personer som har tilhørighet til flere enn én minoritetsgruppe kan holdninger og diskriminering bli rettet mot dem på flere grunnlag. Det vil si at de kan bli behandlet annerledes fordi de identifiserer seg som en kvinne, fordi de har en annen hudfarge enn hvit eller fordi de identifiserer seg som skeiv. I studien til Fladmoe, Nadim og Birkvad (2019) ble det forklart hvordan det å ha tilhørighet til flere minoritetsgrupper økte sannsynligheten for å at de ble utsatt for negative holdninger og hatytringer fra 6% til 21%. Dette indikerer at det å ha tilhørighet til flere minoritetsgrupper kan ha negative påvirkninger på personer dette gjelder gjennom at de møter diskriminering og fordommer.

Bakgrunn

Bakgrunnen for at jeg velger å fokusere på lesbiske kvinner med minoritetsbakgrunn er at disse kvinnene har en større sannsynlighet for å møte fordommer og diskriminering fordi de har tilhørighet til flere minoritetsgrupper. Norske empiriske undersøkelser som har sett nærmere på levekår hos lesbiske kvinner generelt (Anderssen & Malterud, 2013) og for skeive med minoritetsbakgrunn (Eggebø, Stubberud & Karlstrøm, 2018) viser hvordan det å tilhøre en eller flere minoritetsgrupper kan ha en negativ påvirkning på psykisk helse. Den negative påvirkningen har ofte en forbindelse med fordommene og diskrimineringen de møter. Lesbiske kvinner generelt rapporterte høyere psykologisk uhelse sammenlignet med heterofile (Anderssen & Malterud, 2013). Dette kan være en indikasjon på at lesbiske kvinner opplever høyere nivåer av stress sammenlignet med den heterofile befolkningen. I likhet med lesbiske kvinner rapporterer både heterofile personer med minoritetsbakgrunn og skeive personer med minoritetsbakgrunn høyere psykologisk uhelse sammenlignet med befolkningen generelt (Eggebø et al., 2018; Vrålstad & Wiggen, 2017).

Forskning i Norge reflekterer også at befolkningen generelt har flere positive holdninger til Lhbti personer sammenlignet med tidligere. Likevel eksisterer det fortsatt negative holdninger til offentlig fremvisning av skeiv kjærlighet når det kommer til skeive personer som holder hverandre i hendene eller kysser i det offentlige rom (Anderssen & Malterud, 2013). For skeive personer med minoritetsbakgrunn blir negativ oppmerksomhet og kommentarer rettet mot dem på grunn av deres seksuelle orientering og på grunn av hudfarge, etnisitet, religion eller landbakgrunn (Eggebø et al., 2018). I Eggebø, Stubberud og Karlstrøms rapport svarte rundt halvparten at de hadde møtt negativ oppmerksomhet rettet mot både deres egen seksuelle orientering eller at de hadde opplevd negativ oppmerksomhet rettet mot andre skeive personer. Når det kom til negative oppmerksomhet knyttet til hudfarge, etnisitet, religion og landbakgrunn var det hele 72% som oppga at de hadde opplevd dette rettet mot andre og 55% at de selv hadde opplevd dette.

RESILIENS HOS LESBISKE KVINNER MED MINORITETSBAGGRUNN

Tallene ovenfor reflekterer hvordan negative holdninger, handlinger og oppmerksomhet knyttet til seksuell orientering og etnisk minoritetsbakgrunn påvirker livene til personer som tilhører disse gruppene. Det er også viktig å påpeke begrensninger innenfor forskning gjort på minoritetsgrupper. Forskning på minoritetsgrupper har en tendens til å se ulike sosiale grupper innenfor et minoritetsmiljø som en samlet gruppe. Det vil si at opplevelsene til etniske minoritetsgrupper eller seksuelle minoritetsgrupper blir generalisert til alle individene som er en del av disse gruppene. For eksempel, Skeive med minoritetsbakgrunn blir sett på som en gruppe, istedenfor at de blir sett på som lesbiske, homofile, bifile eller transpersoner med minoritetsbakgrunn. En fare ved å gjøre dette er at noen grupper innad i et minoritetsmiljø blir usynliggjort, og dermed også nyansene av hvor stort mangfold som eksisterer innenfor minoritetsgruppene (Barne-, ungdoms-, og familiedirektoratet, 2017). For eksempel, det å samle lesbiske og bifile til en og samme kategori fører til at man ikke får en oversikt over problematikk som rammer de ulike gruppene forskjellig. På bakgrunn av dette har jeg valgt å spesifikt se nærmere på lesbiske kvinner med minoritetsbakgrunn for å fange opp en gruppe som kan bli usynliggjort i forskning.

Lesbiske kvinner med minoritetsbakgrunn kan møte fordommer og diskriminering på bakgrunn av kjønn, seksuelle orientering og etniske minoritetsbakgrunn (Eggebø et al., 2018). Å oppleve fordommer og diskriminering har negative påvirkninger på psykisk helse (Anderssen & Malterud, 2013; Eggebø et al., 2018; Vrålstad & Wiggen, 2017) og øker mengden stress disse kvinnene møter. Når man bedriver forskning på minoritetsgrupper er det også viktig å ikke ta et perspektiv som ser hovedsakelig på negative konsekvenser ved det å tilhøre en eller flere minoritetsgrupper. Dette er for å se positive sider ved det å tilhøre en minoritet, men også for å se hvordan disse gruppen håndterer fordommer og diskriminering. Resiliens er et begrep som ser nærmere på hvordan personer mestrer motgang de møter i livet på en vellykket måte. Ved å se nærmere på resiliens kan man få en bedre innsikt i hvilke

RESILIENS HOS LESBISKE KVINNER MED MINORITETSBAGGRUNN

beskyttende faktorer det finnes i miljøer til utsatte grupper i samfunnet. I tillegg kan man få innsikt i hvordan disse faktorene kan være med på å beskytte minoritetspersoner fra å utvikle dårlig fysisk og mental helse (Major et al., 2011).

Problemstilling

I denne masteroppgaven skal jeg se drøfte og belyse hvilke faktorer som er viktige for å bygge resiliens hos lesbiske kvinner med minoritetsbakgrunn i Norge. Formålet er å få en bedre forståelse av ulike prosesser i samfunnet som har en påvirkning på hvor godt en minoritetsgruppe mestrer motgang. Dette blir gjennomført ved å utføre en teoretisk drøfting av relevant forskning. Problemstillingen er basert på antagelsen om at lesbiske kvinner med minoritetsbakgrunn i Norge blir behandlet annerledes på grunn av deres kjønn, seksuelle orientering og etnisk minoritetsbakgrunn. Videre antas det at disse kvinnene opparbeider seg adaptive mestringsstrategier for å håndtere stress forårsaket av fordommer og diskriminering. *Problemstillingen er som følger: hvilke faktorer kan anses som viktige for å bygge resiliens hos lesbiske kvinner med minoritetsbakgrunn ved å teoretisk drøfte norske empiriske undersøkelser?*

Litteratursøk og arbeidsmåte

Litteratursøket ble gjort gjennom to ulike metoder: Systematisk litteratursøk og manuelle søk i referanselister. Det systematiske litteratursøket ble gjort i den internasjonale referansebasen PsychINFO og Web of Science, i tillegg til Oria som er søkebasen til Universitet i Bergen. I starten av søkeprosessen valgte jeg å bruke stikkordene «resilience», «lesbian» og «immigrant» i de internasjonale referansebasene. På grunn av få resultater valgte jeg å bruke norske søkemotorer og Google Scholar for å finne relevante rapporter og studier som hadde blitt publisert i Norge. Denne metoden resulterte i at jeg fant en 2-3 publikasjoner som omhandlet skeive personer med minoritetsbakgrunn. Etter å ha gjennomgått de norske empiriske undersøkelsene valgte jeg å gå over til manuelle søk i referanselister fra de relevante rapportene, studiene og artiklene. Videre søkte jeg på litteratur som beskrev ulike

teorier som kunne hjelpe meg med å svare på den valgte problemstillingen. En rekke teorier ble gjennomgått, men til slutt endte jeg opp med minoritetstress-teori av Meyer (2003) og teorien om sosialøkologisk resiliens av Ungar (2011, 2012). Jeg valgte å bruke en strukturert fremgangsmåte under arbeidet med denne masteroppgaven. Det vil si at jeg la en plan for når ulike deler av oppgaven skulle leveres inn til veileder slik at skrivingen ble gjort kontinuerlig.

Begrepsavklaring

I begrepsavklaring skal gå jeg over sentrale begreper som blir brukt gjennomgående i masteroppgaven. Norsk forskning som omhandler skeiv problematikk, bruker en rekke begreper for å beskrive kjønns- og seksualitets mangfoldet som eksisterer i Norge. Disse begrepene er i stadig endring og nye inkluderende begreper kommer inn. Videre skal jeg beskrive begreper som ofte benyttes når det kommer til å beskrive etniske minoriteter.

Lesbisk og Lhbtis. I denne oppgaven velger jeg å bruke begrepet lesbisk når jeg refererer til kvinner som er seksuelt tiltrukket til andre kvinner, og når jeg referer til kvinner som aktivt identifiserer seg som lesbisk (Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet, 2018; Chase & Ressler, 2009). Videre brukes begrepet Lhbtis når jeg referer til individer som identifiserer seg som lesbisk, homofil, biseksuell, transperson, intersex og skeiv (Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet, 2018). Lhbtis brukes for å reflektere mangfoldet som finnes i det skeive miljøet. Begrepet skeiv brukes ofte i dagligtale og empirisk forskning i Norge som et samlebegrep på personer som ikke identifiserer seg som heterofil.

Seksuell orientering, kjønnsidentitet og cispersoner. Det er også viktig å se nærmere på forskjellen mellom seksuell orientering og kjønnsidentitet. De vanligste eksemplene på seksuell orientering er heterofil, homofil, bifil, lesbisk og skeiv. Seksuell orientering handler om «hvem vi blir forelsket i, seksuelt tiltrukket av, og ønsker å være sammen med» (Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet, 2018). Kjønnsidentitet, på den andre siden, beskriver interne følelser knyttet til kjønn. Dette vil si hvilke sosiale kjønnskategorier

RESILIENS HOS LESBISKE KVINNER MED MINORITETSBAGGRUNN

en person føler de passer inn i. Eksempler på slike sosiale kjønnskategorier er mann, kvinne, eller ikke-binær (Liszewski, Peebles, Yeung & Arron, 2018). For å tydeliggjøre at alle mennesker har en kjønnsidentitet så er det viktig å forklare nærmere hva en cisperson er. Personer som identifiserer seg som kjønnet de ble tildelt ved fødsel kan beskrives som en cisperson. For eksempel, en ciskvinne referer til kvinner som «blir gitt kjønnet kvinne ved fødsel og som identifiserer seg som kvinne» (Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet, 2018). Når jeg bruker begrepet lesbisk i denne oppgaven refererer jeg til ciskvinner som er seksuelt tiltrukket til andre kvinner og som aktivt velger å identifiserer seg som lesbisk. Dette valget baserer jeg på at det er viktig å ikke generalisere lesbiske ciskvinnens opplevelser av minoritetstress og resiliens til personer som bruker andre merkelapper for å definere sin seksuelle orientering.

Minoritetsbakgrunn. I denne oppgaven velger jeg å bruke betegnelsen «lesbiske kvinner med minoritetsbakgrunn» for å beskrive lesbiske kvinner som har immigrert til Norge i ung alder eller har blitt født i Norge av to utenlandsfødte foreldre (Statistisk sentralbyrå, 2020). Begrepet «minoritet» brukes ofte til å referere til en person som er en del av en sosial gruppe som er i mindretall sammenlignet med majoritetsgruppen i samfunnet (Wæhle, 2018). Når begrepet dukker opp i denne oppgaven vil minoritet referere til marginaliserte grupper, og da særlig etniske og seksuelle minoriteter. Valget med å bruke minoritetsbakgrunn istedenfor å bruke begrepet innvandrerbakgrunn er begrunnet med at kvinnelige informanter som deltok i de norske empiriske undersøkelsene vokste opp eller har blitt født i Norge. For å vise hensyn til kvinnenes følelser og identitet rundt nasjonalitet er det viktig å ikke forsterke sosiale prosesser som er med på å forårsake følelser av annerledeshet hos denne utsatte gruppen.

De sosiale gruppene som blir inkludert inn i begrepet minoritetsbakgrunn i denne oppgaven reflekterer utvalget i norske empiriske undersøkelser. Demografien i de ulike empiriske undersøkelsene som blir gjennomgått i denne oppgaven varierer mye. Informantene

RESILIENS HOS LESBISKE KVINNER MED MINORITETSBAKGRUNN

har tilknytning til en rekke land i Afrika, Midtøsten, Asia, Sør-Amerika, Midt-Amerika og Øst-Europa. I denne oppgaven har jeg valgt å fokusere på de lesbiske kvinnene som har tilknytning til land fra Afrika, Midtøsten, Asia og Midt- og Sør-Amerika på bakgrunn av at disse kvinnene kan ha en større sannsynlighet for å bli utsatt for negative fordommer og diskriminering grunnet hudfarge, religion og etniske miljø.

Homonegativitet. Homonegativitet refererer til stigma, fordommer og diskriminering som er rettet mot lesbiske og homofile personer på bakgrunn av deres seksuelle orientering (Hudson & Ricketts, 1980). Homonegativitet har begynt å bli brukt til fordel for homofobi som beskriver irrasjonell frykt for lesbiske og homofile personer (Chase & Ressler, 2009). Dette skyldes begrensninger i homofobi begrepet som ikke setter nok fokus på sosiale prosesser som opprettholder undertrykkelse av lesbiske og homofile individer (Herek, 2004). Binegativitet (Eliason, 2000) og transnegativitet (Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet, 2018) er tilsvarende begreper som referer til stigma, fordommer og diskriminering rettet mot biseksuelle personer og transpersoner.

Analytiske grunnforståelser

For å få en bedre forståelse av underliggende prosesser i samfunnet som har en påvirkning på livene til lesbiske kvinner med minoritetsbakgrunn skal heteronormativitet, homonormativitet og interseksjonalitet bli forklart. De ulike konseptene ser på hvordan sosiale prosesser opprettholder maktstrukturer som er med på å undertrykke visse sosiale grupper i samfunnet.

Heteronormativitet

Heteronormativitet er en sosial prosess der binære forståelser av seksualitet og kjønn blir produsert for å skape et skille mellom hva som bør anses som naturlig og innenfor norm, og hva som bør regnes som unaturlig og normbrytende (Butler, 1990; Eggebø et al., 2018). Binære forståelser av seksualitet blir delt opp i heteroseksualitet og homoseksualitet. Heteroseksualitet blir sett på som normalen og homoseksualitet blir sett på som avvikende og

unormalt. Det innebærer også forventninger om at alle kan kategoriseres som cispersoner og heterofile (Butler, 1990; Eggebø, Stubberud & Anderssen, 2019). Binære forståelser av kjønn, også kalt tokjønnsystemet, beskriver utelukkende kjønnskategorier. Disse kjønnskategoriene er mann og kvinne, og disse blir sett på som motsetninger til hverandre. En konsekvens av dette er at heteroseksualitet, maskulinitet for menn og femininitet for kvinner, blir tatt for gitt og blir sett på som naturlig (Elgvin, Bue & Grønningsæter, 2014).

Judith Butler er en teoretiker med fokus på skeiv tematikk som var en av de første til å bruke begrepet heteronormativitet. Gjennom skeiv teori (queer theory) blir essensialistiske forståelser av kjønn og seksualitet kritisert. Essensialistiske forståelser ble byttet ut med en sosialkonstruktivistisk forståelse der kjønn og seksualitet blir forklart som praksiser som forandrer seg over tid. Med dette menes det at i et historisk perspektiv forandres forståelsen av hva som regnes som naturlig og normalt fra en tid til en annen (Butler, 1990; Eggebø et al., 2018). Et eksempel som illustrerer dette, er hvordan tokjønnsystemet opprettholdes ved at mennesker handler i takt med det som samfunnet forventer av dem. Personer som utøver handlinger som ikke følger normene i tokjønnsystemet blir møtt med sanksjoner. Men tokjønnsystemet kan også bekjempes ved at mennesker velger å utføre handlinger som bryter med forventningene rundt heteroseksualitet og kjønn (Butler 1993; Eggebø, Almlie & Bye, 2015). Dette betyr at innenfor forståelsesrammen til skeiv teori så kan forståelsen av kjønn og seksualitet forandres gjennom å bryte normer bygget opp av tokjønnsystemet, og som viser at kjønn- og seksualitet er kontekstavhengig.

Homonormativitet

Homonormativitet refererer til normer innad i det skeive miljøet som indikerer at det er en 'riktig' og en 'feil' måte å være skeiv på (Duggan, 2003; Eggebø et al., 2019; Elgvin et al., 2014). I likhet med heteronormativitet, kan personer som bryter med normene i det skeive miljøet bli møtt med negative holdninger og sanksjoner. Normene innad i det skeive miljøet stemmer ofte i samsvar med holdninger som er gjeldende i samfunnet generelt. Et eksempel

RESILIENS HOS LESBISKE KVINNER MED MINORITETSBAKGRUNN

på dette er når en person antar at personer som kommer fra eller som har foreldre som kommer fra land i Midtøsten ikke kan være skeive. Slike holdninger er ofte bygget på antagelsen om at alle personer fra Midtøsten har negative holdninger mot Lhbti personer (Duggan, 2003; Puar, 2006). Negative stereotyper og fordommer rettet mot personer med etnisk minoritetsbakgrunn gjenspeiles i det skeive miljøet gjennom homonormativitet (Balsam, Molina, Beadnell, Simoni & Walters, 2011). Homonormativitet kan økte risiko for stigmatisering, etnisk diskriminering og seksuell diskriminering. For skeive med minoritetsbakgrunn kan dette resultere i et møte med noe som betegnes som 'homorasisme'. Homorasisme kan beskrives som diskriminering innad i det skeive miljøet rettet mot Lhbti personer på bakgrunn av blant annet hudfarge, landbakgrunn og religion (Balsam et al., 2011; Plummer, 2007; Puar, 2006). Homonormativitet og homorasisme er begge prosesser som påvirker hvem som blir inkludert inn i det skeive felleskapet, der personer som er hvite og har europeisk bakgrunn blir sett på som idealet (Eggebø et al., 2018; Elgvin et al., 2014).

Interseksjonalitet

Interseksjonalitet beskriver hvordan sosiale maktstrukturer påvirker individer i marginaliserte sosiale grupper (Craig, Austin, Alessi, McInroy & Keane, 2017; Crenshaw, 1989; Crenshaw, 1994). Interseksjonalitet ser også på «hvordan ulike maktdimensjoner og identiteter som kjønn, seksuell orientering, klasse og hudfarge samvirker» (Eggebø et al., 2018, s.19). Den første som skrev om interseksjonalitet var den afroamerikanske juristen Kimberlé Williams Crenshaw. Hun satte fokuset på hvordan afroamerikanske kvinner var i en særstilling der de ble marginalisert på bakgrunn av at de var kvinner og afroamerikanske. Hun forklarte hvordan afroamerikanske kvinner ofte ble satt ved et veiskille der de måtte velge mellom motstridende agendaer. For eksempel, med kjønnsdiskriminering på den ene siden og rasisme på den andre (Crenshaw, 1994). Et annet viktig aspekt som blir satt lys på ved å se på interseksjonalitet er hvordan personer med flere enn én minoritetsbakgrunn mestrer

RESILIENS HOS LESBISKE KVINNER MED MINORITETSBAKGRUNN

minoritetsstressorer (Bjørkman, 2012). For lesbiske kvinner med minoritetsbakgrunn kan interseksjonalitet peke på hvordan ulike maktdimensjoner i samfunnet skaper sosiale ulikheter på bakgrunn av kjønn, seksuelle orientering og etnisk minoritetsbakgrunn (Bowleg, 2008).

Teoretiske perspektiver

De teoretiske perspektivene som skal gjennomgås i denne masteroppgaven er minoritetsstress-teori og teorien om sosialøkologisk resiliens. Før jeg forklarer hovedteoriene som står i fokus skal jeg kort beskrive hvorfor jeg valgte å bruke disse to teoriene. Videre skal jeg forklare minoritetstress-teorien, før jeg beskriver begrepet resiliens. Til slutt blir teorien om sosialøkologisk resiliens gjennomgått. Ved å se igjennom disse teoretiske perspektivene håper jeg å gi en god oversikt over sosiale prosesser som er med på å marginalisere lesbiske kvinner med minoritetsbakgrunn og hvilke prosesser som er bidragsytende for å bygge resiliens hos disse kvinnene.

Valg av teori

Etter en gjennomgang av ulike teorier som ser på hvordan utsatte sosiale grupper er påvirket av marginaliserings prosesser i samfunnet falt valg på minoritetstress-teori og teorien om sosialøkologisk resiliens. Før valget ble tatt gikk jeg igjennom to teorier: Sosial identitetsteori og et teoretisk rammeverk for resiliens hos lesbiske, homofile og bifile personer. Sosial identitetsteori (Tajfel, 1978; Tajfel & Turner, 1979) gir et innblikk i problematikk rundt det å være en del av flere enn én sosial gruppe. Det vil si, teorien ser nærmere på hvordan ulike identiteter kommer til uttrykk i bestemte situasjoner. Teorien kunne gitt et innblikk inn i hvordan sosiale identiteter har en påvirkning på hvordan man handler i en spesifikk situasjon og hvilke holdninger man har til utgrupper. Men på bakgrunn av fokuset på resiliens ble det viktigere å se på stressorer som kommer av å være en del av en minoritet, derfor falt valget på minoritetstress-teorien til fordel for sosial identitetsteori. Teorien om sosialøkologisk resiliens ble ikke valgt i første fase i skrivingen av denne masteroppgaven.

RESILIENS HOS LESBISKE KVINNER MED MINORITETSBAGGRUNN

Det teoretiske rammeverket for resiliens hos lesbiske, homofile og bifile (Lhb) personer ble først valg fordi dette rammeverket var bygget på flere metaanalyser. Metaanalysene pekte på viktige faktorer for å bygge resiliens. Senere kom jeg over teorien om sosialøkologisk resiliens som kritiserte tidligere forskning på resiliens for å sette for mye fokus på individuelle karakteristikk som et krav for å bygge resiliens. Teorien om sosialøkologiske resiliens passet godt overens med hovedpunkter innenfor minoritetstress-teori, og derfor falt valget til slutt på denne teorien om resiliens. Avsluttende, var valget med å fokusere på teorien om sosialøkologisk resiliens over det teoretiske rammeverket for resiliens hos Lhb personer grunnet i min egen interesse for hvordan hovedprinsippene innenfor teorien om sosialøkologisk resiliens kunne gjenspeiles i en norsk kontekst.

Minoritetstress-teori

Minoritetstress-teori av Meyer (2003) fokuserer på tilleggsbelastningen som personer med minoritetsbakgrunn opplever på bakgrunn av fordommer og diskriminering. Over tid resulterer denne tilleggsbelastningen i negative påvirkninger på fysisk og mental helse. Stress forårsaket av diskriminering og fordommer kommer i tillegg til generelle stressorer som de opplever gjennom, for eksempel, arbeidslivet og tap av nære relasjoner. Meyer deler opp stressresponser inn i distale og proksimale prosesser. Distale stressprosesser refererer til eksterne stressorer i det sosiale miljøet som ikke er kontrollert av individets persepsjon. For eksempel, en kvinne som er i et romantisk forhold med en annen kvinne trenger ikke å identifisere seg som lesbisk, men kan likevel bli møtt med fordommer hvis hun blir oppfattet som lesbisk av andre i samfunnet. Denne kvinnen møter derfor eksterne stressorer forårsaket av andres oppfatning av hennes identitet, selv om hun selv ikke identifiserer seg med det å være lesbisk. Proksimale stressresponser er subjektive oppfatninger av stressorer som kan være relatert til at man selv identifiserer seg som lesbisk. For eksempel, en person som identifiserer seg som lesbisk kan være årvåken i interaksjoner med andre fordi de forventer å

RESILIENS HOS LESBISKE KVINNER MED MINORITETSBAGGRUNN

bli avvist på grunn av deres seksuelle orientering. Denne årvåkenheten kan forårsake at personen opplever økte nivåer av stress. Proksimale stressresponser som årvåkenhet kan også bli forårsaket av frykten for å ikke bli akseptert av den sosiale gruppen som en person identifiserte seg med.

Minoritetstressprosesser. Minoritetstress-teorien deler stress forårsaket av fordommer og diskriminering mot Lhbti personer inn i fire prosesser: opplevd homonegativitet, forventet homonegativitet, internalisert homonegativitet og være åpen om seksuell orientering eller å velge å holde det skjult. Opplevd homonegativitet referer til negative opplevelser av vold, fordommer og diskriminering som Lhbti personer møter. Forventet homonegativitet referer til årvåkenhet forårsaket av forventninger om fordommer og diskriminering, eller at disse tingene kommer til å skje. Internalisert homonegativitet referer til overføringen av stereotypiske oppfatninger holdt av majoritetsbefolkningen i samfunnet, som at å være skeiv er negativt og uønsket, over til egne oppfatninger om det å være skeiv. Det fjerde aspektet ved minoritetstress-teorien er at stress oppstår rundt valget med å være åpen om sin seksuelle orientering eller å holde sin seksuelle orientering skjult (Meyer, 2003). Valget med å være åpen om seksuell orientering blir ofte omtalt som å «komme ut av skapet» og å skjule sin seksuelle orientering blir omtalt som å være «i skapet».

Oppsummering og spesifisering. Minoritetstress-teorien fokuserer for det meste på negative konsekvenser ved å ha en minoritetsbakgrunn, men det nevnes også noen mekanismer som har positive konsekvenser på fysisk og mental helse. For eksempel, adaptive mestringsmekanismer og viktigheten ved sosial støtte for minoritetspersoner (Meyer, 2003). Selv om positive aspekter blir nevnt så ligger fortsatt hovedfokuset på hvordan tilleggsstressorer påvirker livene til Lhbti personer på en negativ måte. Spesifikt for situasjonen til lesbiske kvinner med minoritetsbakgrunn er at de kan møte stressorer på bakgrunn av kjønn, seksuelle orientering og etniske minoritetsbakgrunn (Calabrese, Meyer,

Overstreet, Haile & Hansen, 2015). Ved å bruke aspekter ved minoritetstress-teorien kan man anta at lesbiske kvinner med minoritetsbakgrunn har større sannsynlighet for å oppleve stress sammenlignet med befolkningen generelt, majoriteten i det skeive miljøet og heterofile etniske minoritetspersoner. Denne antakelsen er bygget på at disse kvinnene møter diskriminering fra storsamfunnet og sine egne minoritetsmiljø. Tilgang til beskyttende faktorer som sosial støtte ble nevnt som viktig for videre mestring for Lhb personer, men for lesbiske kvinner med minoritetsbakgrunn kan tilgangen til disse faktorene være begrenset grunnet deres marginaliserte posisjon i samfunnet. Opp igjennom oppgaven kommer jeg til å bruke aspekter ved minoritetstress-teorien for å forklare problematikk rundt det å identifisere seg som lesbisk kvinne og ha en minoritetsbakgrunn. I neste del blir begrepet resiliens gjennomgått for å få en bedre oversikt over faktorer som bidrar til å redusere negative konsekvenser på helse forårsaket av tilleggsbelastningen de møter.

Teori om resiliens

Resiliens er evnen til å positivt mestre og tilpasse seg akutt eller kronisk stress, eller en kombinasjon av disse to stresstypene (Craig, 2013; Craig et al., 2017; Russell, 2005; Ungar, 2011; Ungar, 2012). Noen forskningsresultater viser at risikoen for å utvikle psykologiske problemer er større for personer med minoritetsbakgrunn grunnet en økte sannsynlighet for å oppleve stressende situasjoner (Calabrese et al., 2015; Meyer, 2010; Meyer, 2015), på tross av dette så argumenteres det for at minoritetsstress kan ha positive konsekvenser på mental helse. For eksempel, resiliens-hypotesen brukt innenfor forskning på minoritetsstress foreslår at skeive personer med minoritetsbakgrunn kan håndtere homonegativitet bedre enn andre skeive personer på bakgrunn av tidligere erfaringer med etniske diskriminering. Det resiliens-hypotesen er bygget på er en antagelse om at skeive med minoritetsbakgrunn har opplevd diskriminering tidligere i livet, og dette har ført til at de har utviklet mestringsstrategier for å håndtere slike stressorer. Og som en konsekvens har disse personene en økt kapasitet til å

mestre stressorer knyttet til homonegativitet senere i livet (Kwon, 2013; Meyer, 2010). I neste del beskrives teorien om sosialøkologisk resiliens og fire prinsipper teorien er bygget på.

Sosialøkologisk resiliens. Teorien om sosialøkologisk resiliens videreutvikler konseptet resiliens ved å fokusere på interaksjonen mellom individuelle karakteristikk og miljøfaktorer (Ungar, 2011). Sosialøkologisk resiliens ser på hvordan tilgjengelige ressurser i miljøet påvirker en persons muligheter til å utvikle resiliens. For å spesifisere, teorien legger vekt på hvordan personer navigerer sin vei til psykiske, sosiale, kulturelle, og fysiske ressurser som opprettholder deres mentale og fysiske velvære (Ungar, 2008). Videre legges det vekt på hvordan de individuelt og kollektivt klarer å forhandle til seg ressurser som blir gitt, og at ressursene blir opplevd på en kulturelt meningsfull måte. Ungar (2011) kritiserer resiliensforskning for å ha et for stort fokus på personlige karakteristikk som viktig for å utvikle resiliens. For å flytte fokuset over på interaksjonen mellom individet og miljøet nevner Ungar fire prinsipper som fremtidig forskning burde fokusere på for å få et helhetlig bilde av hvordan resiliens blir oppnådd. De fire prinsippene er desentralitet, kompleksitet, atypiskhet og kulturel relativistisk.

Desentralitet. Desentralitet legger vekt på at individuelle egenskaper ikke bør bli ansett som det mest sentrale aspektet ved det å utvikle resiliens. Det som bør bli satt i fokus er interaksjonen mellom individet og miljøet. Et av målene til teorien om sosialøkologisk resiliens er å få frem hvor viktig miljøet er for å bygge resiliens. Dette er for å redusere ansvarsbyrden puttet på individet. Det betyr at ansvarlig rundt det å mestre stressorer blir flyttet over til det skadelige miljøet individer lever i. Dermed kan resiliensforskning være med på å rette oppmerksomheten mot prosesser i miljøet som er bidragsytende for at personer har tilgang til ressurser som bygger resiliens. Sosialøkologisk resiliens er hierarkisk bygget der karakteristikk i det sosiale og fysiske miljøet kommer før interaksjonsprosesser mellom

individet og miljøet. Til slutt kommer spesifikke karakteristikk hos individet som retter seg mot positiv utvikling.

Kompleksitet. Kompleksitet er et prinsipp som legger vekt på viktigheten ved å ikke begrense resiliens til en liste av individuelle beskyttende faktorer som selvtillit, problemløsningsferdigheter og optimisme. Dette er for å unngå at adaptive mestringsstrategier som marginaliserte individer bruker for å håndtere risikofaktorer i miljøet blir oversett. Kompleksitet ser nærmere på sosiale årsaker til hvorfor noen personer og grupper er påvirket av risikofaktorer, og andre ikke (Ungar, 2011). Individuelle evner til å dra nytte av muligheter og miljøets kapasitet til å sørge for vekst bør ses i sammenheng med hverandre. Denne interaksjonen er også påvirket av kontekster og tid. Å klassifisere individer som resiliente eller sårbare over tid er ikke reliabelt. Dette er fordi kontekster kontinuerlig forandrer seg gjennom oppveksten og livet til en person. Det vil si at personer med tilgang til flere ressurser har større sannsynlighet for å komme seg etter tilbakeslag enn de med færre ressurser. Hvilke ressurser som er tilgjengelig i miljøet forandrer seg fra en tid til en annen. Det vil si at en person kan håndtere stressorer på en vellykket måte på et tidspunkt, men ikke på et annet.

Atypiskhet. Atypiskhet utfordrer binære oppfatninger av resiliens der en type atferd blir sett på som god og en annen atferd som dårlig. Prinsippet fremhever også at resiliens kan bli oppnådd på ulike måter og at disse variasjonene kan bli sett på som uønsket og utenfor norm. Binære oppfatninger som holdes i samfunnet er i stadig endring. Det vil si at konteksten resiliens oppstår i bestemmer om et sett med kvaliteter blir ansett som resiliente eller ikke. Ett eksempel fra en kvalitativ studie som Ungar (2011) nevner i sin artikkel er hvordan kvinnelige kinesiske ungdommer som lever i urbane strøk bruker vold mot kjærestene sine. Disse kvinnene tyr til vold for å mestre stress knyttet til kjønnsnormer som truer med å umyndiggjøre kvinner i det de trer inn i romantiske forhold (som sitert i Ungar, 2011).

Kulturrelativisme. Det fjerde og siste prinsippet kulturrelativisme trekker frem viktigheten ved kultur som både fordelaktig for psykologisk helse og som skiftende over tid. Kulturrelativisme referer til «prosesser for positiv utvikling under stress som er både kulturelt og midlertidig (og derfor, historisk) forankret» (Ungar, 2011, s. 8). Forandring av kultur over tid påvirker resiliens ved at individer må finne nye måter å håndtere risikofaktorene på. Kulturrelativisme ser også på hvordan miljøet en person lever i har definisjonsmakt på hva som regnes som adaptive måter å håndtere stressorer på og hva som ikke regnes som det. Hvordan kulturer har definisjonsmakt på hva som regnes som vellykket mestring og utvikling kan ses igjennom eksempler på språklig utvikling. I noen land vil det å tilegne seg et språk regnes som god språklig utvikling, men i andre land vil det å tilegne seg et språk bli regnet som forsinket språklig utvikling (Som sitert i Ungar, 2011). Det blir argumentert med at forskning på resiliens kan få en bedre forståelse av positiv utvikling og mestring hvis man tar med hvordan kriteriene for hva som regnes som resiliens forandrer seg på tvers av kulturer. Dette er fordi resiliens ofte blir bygget på mestringsstrategier som er dominert av hvordan majoritetsbefolkningen håndterer stress og dermed blir disse strategiene en mal for å bruke på minoritetsbefolkningen. Kulturpåvirkninger er derfor viktig å ta med når det kommer til å kategorisere hvilke prosesser som kan regnes som viktige for å bygge resiliens.

Empiriske undersøkelser om lesbiske kvinner med minoritetsbakgrunn

I neste del av oppgaven skal jeg gå over empiriske undersøkelser om lesbiske kvinner med minoritetsbakgrunn som har blitt gjennomført internasjonalt og i Norge. De Internasjonale studiene forholder seg for det meste til kvinner som lever i USA og varierer fra å fokusere på minoritetstress til resiliens. Ved å se nærmere på internasjonale empiriske undersøkelser kan man finne faktorer og prosesser som lesbiske kvinner med minoritetsbakgrunn blir påvirket av i hverdagen. De norske undersøkelsene gir en oversikt over informasjon om levekår, utfordringer rundt åpenhet og religiøs problematikk. I denne masteroppgaven vises det til

formelle forskningsrapporter. Disse forskningsrapportene kommer ikke til å bli kritisk gjennomgått fordi det stoles på at disse rapportene har en god standard. Først skal jeg gå over internasjonale undersøkelser, før jeg beveger meg videre til norske undersøkelser.

Internasjonale

Internasjonale undersøkelser om lesbiske kvinner med minoritetsbakgrunn ser på ulike aspekter ved det å være lesbisk, kvinne og en etnisk minoritet. Resiliensforskning har hatt en lang fartstid i land som USA. I USA har en del forskning sett nærmere på hvordan minoritetstress har hatt en påvirkning på afroamerikanske lesbiske kvinner (Bowleg, Huang, Brooks, Black & Burkholder, 2003; Calabrese et al., 2015; Meyer, 2010; Meyer, 2015) og hvordan disse stressorene kan være en kilde til resiliens (Bowleg et al., 2003; Craig et al., 2017; DeBlaere et al., 2014). De vitenskapelige metodene som studiene brukte varierte fra online spørreundersøkelser, semistrukturerte intervjuer, og fokusgruppe intervjuer. Deltakerne i studiene kom fra ulike minoritetsmiljøer som blant annet det afroamerikanske miljøet, 'Hispanic' (personer med foreldre eller bakgrunn fra midt- og søramerikanske land) miljøet, Karibiske miljøet og Haitiske miljøet i USA. I en del av studiene ble det ikke spesifisert hvilke land som kvinnene eller foreldrene deres kom fra. I disse studiene ble samlebetegnelser som «black women» eller 'women of color' brukt istedenfor. Med til sammen 257 deltakere kan de internasjonale undersøkelsene gi en viktig pekepinn på ulike faktorer og prosesser som påvirker livene til lesbiske kvinner med minoritetsbakgrunn.

Individuelle studier. I studien til Bowleg med flere (2003) opplevde afroamerikanske lesbiske kvinner stress relatert til rasisme, sexisme og heterosexisme rettet mot dem på grunn av at de ulike delene i deres identitet. Med dette menes det at ulike aspekter ved kvinnenens identitet ikke blir sett på som separate deler, men som integrerte deler i en helhetlig identitet. For eksempel, istedenfor å se kjønn, seksuell orientering og etnisk minoritetsbakgrunn som separate deler i en identitet, så blir disse delene sett på som overlappende og kan dermed ikke

RESILIENS HOS LESBISKE KVINNER MED MINORITETSBAGGRUNN

deles fra hverandre. I samme studie ble en rekke faktorer ansett som viktige for å bygge resiliens. For eksempel, sosial støtte fra familier og det afroamerikanske samfunnet ble ansett som viktige kilder til å håndtere stress. Samtidig brukte de afroamerikanske lesbiske kvinnene også selvhjelpsbøker og internett som en form for sosial støtte. Til slutt ble det nevnt at kvinnen også brukte aktiv og direkte konfrontering av undertrykkelse for å mestre rasisme, sexisme og heterosexisme.

Når det kommer til minoritetstress, viste studien til Calabrese med flere (2015) hvordan minoritetstress var med på å redusere den psykologiske helsen til de afroamerikanske skeive kvinnene som deltok i studien. Den triple minoritetsstatusen til disse kvinnene ble anslått til å være en av hovedgrunnene til at deres psykologiske helse var dårligere sammenlignet med afroamerikanske skeive menn og hvite skeive kvinner. I tillegg rapporterte de afroamerikanske skeive kvinnene at de møtte mer diskriminering sammenlignet med hvite skeive kvinner og afroamerikanske skeive menn. De hadde også lavere psykologisk velvære enn hvite skeive kvinner, og lavere sosialt velvære og mer depressive symptomer enn afroamerikanske skeive menn. Et annet interessant funn i denne studien var at de afroamerikanske kvinnene rapporterte et høyere antall møte med diskriminering, og at diskrimineringen som de møtte kom i flere ulike former enn de to andre gruppene.

I studien til Craig med flere (2017) ble 40 skeive unge kvinner med ulik minoritetsbakgrunn delt inn i 4 fokusgrupper. I disse intervjuene fortalte de unge kvinnene hvordan de opplevde stress knyttet til seksuell orientering, kjønn og etnisk minoritetsbakgrunn. De fortalte også om hvordan de mestret dette stresset. Et eksempel på dette var da informantene fortalte hvordan normbrytende atferd rundt seksualitet, ekskludering i ulike miljøer og negative religiøse holdninger til Lhbtis personer ble ansett som stressende. Mestringsstrategiene som ble brukt for å håndtere disse stressorene ble reflektert gjennom diverse strategier. For det første, de følte mestring i situasjoner der de prøvde å øke

RESILIENS HOS LESBISKE KVINNER MED MINORITETSBAGGRUNN

familiens og minoritetsmiljøets kunnskap rundt fordommer og diskriminering som seksuelle minoriteter blir utsatt for. For det andre, minoritetsstress kunne mestres ved å skape et trygt rom der disse unge skeive kvinnene kunne utfordre negative holdninger som ble uttrykt i miljøene de levde i.

I studien til DeBlaere med flere (2014) rapporterte skeive kvinner med minoritetsbakgrunn at oppfattet heteroseksisme hadde en signifikant negativ påvirkning på psykologisk stress. Heteroseksisme beskriver, i likhet med homonegativitet, spesifikk diskriminering som er rettet mot en person fordi de identifiserer seg lesbisk eller homofil. I samme studie viste resultatene at kollektiv handling kunne være en buffer mot opplevelser av heteroseksisme og psykologisk stress. Kollektiv handling beskriver hvordan medlemmer representerer den sosiale gruppen de er en del av og at handlingen som blir utført prøver å forbedre betingelser for hele gruppen (Wright, Taylor, & Moghaddam, 1990). Denne studien indikerer at kollektiv handling kan være en viktig faktor for å bygge resiliens. Dette er fordi kollektiv handling kan være med på å minske påvirkningen som fordommer og diskriminering har på marginaliserte grupper og personer. Kollektiv handling minsker påvirkningen ved å redusere psykologisk stress.

Sammenligning av minoritetstress og resiliens. Meyer (2010, 2015) er kjent for sin minoritetstress-teori, men har i senere tid sett nærmere på hvordan minoritetstress og resiliens kan bli sett i lys av hverandre. Et viktig aspekt som Meyer (2015) viser til er hvordan resiliens gir mening ved å se på med hvordan personer håndterer stress. Det vil si, resiliens kan ikke oppstå før en person er utsatt for ulike typer stress og stressorer fordi en person kan ikke mestre stress som de ikke møter. I likhet med kollektiv handling, som ble sett på som en buffer for psykologisk stress for skeive kvinner med minoritetsbakgrunn (DeBlaere et al., 2014), blir sosial støtte nevnt som en buffer mot minoritetstress (Meyer, 2015). Det ble indikert at sosial støtte kunne minske minoritetstress og at dette kunne føre til en reduisering

eller unngåelse av negative påvirkninger på helse. For eksempel, redusert sannsynlighet for å utvikle depresjon og angst. Å se nærmere på internasjonale empiriske undersøkelser kan være med på å gi en indikasjon på hvilke faktorer som kan være viktige for å bygge resiliens i en norsk kontekst.

Nasjonale

I de nasjonale studiene som gjennomgås i denne oppgaven inkluderer et utvalg av personer med minoritetsbakgrunn som bruker ulike skeive merkelapper for å identifisere sin seksuelle orientering. Et mindretall av disse identifiserer seg som lesbisk. Videre er det en variasjon i hvilke metodiske valg studiene og rapportene har valgt. Noen studier har brukt kvalitative metoder som ulike typer intervju. Andre har brukt kvantitative metoder som å bruke et spørreskjema. Noen av de større nasjonale rapportene bruker en kombinasjon av kvalitative og kvantitative metoder.

De fire norske empiriske studiene og rapportene jeg har valgt å gjennomgå i denne oppgaven er Eggebø, Stubberud og Karlstrøm (2018), Elgvin, Bue og Grønnigsæter (2014), Høibråten (2018) og Narvesen (2010). Jeg velger å fokusere på disse studiene og rapportene fordi de fokuserer spesifikt på skeive personer med minoritetsbakgrunn. I tillegg kommer jeg til å supplementere med andre norske empiriske studier som har hovedfokuset på Lhbtis personer i Norge, der dette egner seg. De norske empiriske undersøkelsene som gjennomgås i er valgt ut på bakgrunn av fokuset på levekår og livssituasjonen til skeive personer med minoritetsbakgrunn i Norge. Dette er for å trekke ut informasjon som spesifikt handler lesbiske kvinner med minoritetsbakgrunn.

Nasjonale rapporter. Den nasjonale rapporten gjennomført av Eggebø, Stubberud og Karlstrøm. (2018) så nærmere på levestandarden for skeive personer med minoritetsbakgrunn. Både en spørreundersøkelse og intervjuer ble gjennomført, der 251 personer fullførte spørreundersøkelsen og 41 personer deltok i intervjuene. Deltakerne ble rekruttert gjennom en

RESILIENS HOS LESBISKE KVINNER MED MINORITETSBAGGRUNN

rekke interesseorganisasjoner som Foreningen for kjønns- og seksualitetsmangfold (FRI) og Skeiv Verden. De ble også rekrutert gjennom Facebook, Gaysir, og diverse utesteder for skeive personer. Deltakerne i denne rapporten levde for det meste i store byer som Oslo, Trondheim og Bergen, med et lite mindretall som kom fra utkantstrøk og mindre byer. I spørreundersøkelsen var det 33% som identifiserte seg som kvinne, 15% som identifiserte seg som lesbisk og 21 personer som var født i Norge. I intervjuene var det fem informanter som var født i Norge og 10 informanter som identifiserte seg som kvinne. Ved å utføre tematisk analyser av spørreundersøkelsen og intervjuene fant de flere temaer. Blant annet temaer som omhandlet det å komme ut, rasisme, diskriminering, religion, migrasjonsopplevelser osv. I spørreundersøkelsen rapporterte 31 % at de følte seg ekskludert fra sitt etniske minoritetssamfunn, og 21 % følte seg ekskludert fra det skeive miljøet i Norge. I intervjuene ble det snakket om hvordan det å ha flere minoritetsbakgrunner påvirket deres liv negativt ved at de møtte stressorer forårsaket av homonegativitet og rasisme. Noen av informantene indikerte også at de møtte mer negativitet knyttet opp mot deres etniske minoritetsbakgrunn sammenlignet med negativitet rettet mot deres seksuelle orientering. På samme tid rapporterte flertallet i spørreundersøkelsen et positivt forhold til deres etniske minoritetsidentitet, seksuelle orientering og kjønnsuttrykk. Flertallet aksepterte, følte stolthet og så på deres seksuelle identitet som berikende.

Elgvin, Bue og Grønningsæters (2014) rapport fokuserte på lesbiske, homofile, bifile og transpersoner (Lhbt) i Norge med etnisk minoritetsbakgrunn. Informantene kom fra en rekke land og noen var født i Norge. Landene som informantene hadde bakgrunn fra var Somalia, Sør-Amerika, Mellom-Amerika, Pakistan, Iran, Etiopia, Balkan, Sørøst Asia, og en rekke andre arabiske land. Informantene var rekruttert gjennom samme kanaler som studien til Eggebø et al (2018). Ved å se på gjennomgående kontekster og direkte sitater fra informantene ble det indikert at Lhbt personer med minoritetsbakgrunn møtte fordommer,

RESILIENS HOS LESBISKE KVINNER MED MINORITETSBAGGRUNN

diskriminering og sanksjoner fra majoritetsbefolkningen og det skeive miljøet på bakgrunn av deres etniske minoritetsbakgrunn. I tillegg møtte de også fordommer, diskriminering og sanksjoner fra sine egne etniske minoritetsmiljøer på bakgrunn av deres seksuelle orientering. Ensomhet, opplevelser av fysisk og psykisk vold var noen av utfallene som ble nevnt som konsekvenser av det å inneha en marginalisert rolle i ulike sosiale miljøer. I tillegg forklarte informantene at de kom i konflikt med familiene sine fordi de hadde forskjellige forståelser rundt det å være skeiv. For eksempel, Lhbt personer med minoritetsbakgrunn oppfattet sin seksuelle orientering som identitetsbasert, mens familiene deres hadde en situasjonsbasert forståelse. En situasjonsbasert forståelse beskriver hvordan homoseksualitet blir sett på som kontekstuellet betinget, istedenfor at det blir sett på som en legning eller som en identitet (Elgvin et al., 2014; Narvesen, 2010). Et eksempel på en situasjonsbasert forståelse er når en jente forteller om sin seksuelle orientering til et familiemedlem, og dette medlemmet sier at disse følelsene kommer til å gå over når hun blir eldre. Informantene i undersøkelsen uttrykte også forskjeller i hvordan kvinner og menn ble behandlet av sine minoritetsmiljøer. For eksempel, det var uenigheter rundt hvem som ble hardest rammet av sanksjoner rundt det å bryte normer rundt kjønnsroller og kjønnsuttrykk. Mannlige informanter uttrykte at det å bryte maskuline kjønnsnormer ble hardere straffet enn hvis kvinner gjorde det samme. På den andre siden argumenterte kvinnelige informanter for at kvinner hadde mindre frihet sammenlignet med menn.

Masteravhandlinger. I masteravhandlingene til Høibråten (2018) og Narvesen (2010) ble det fokuserte på ulike sider ved det å være skeiv med minoritetsbakgrunn. Narvesen (2010) fokuserte på ulike faktorer som hadde en påvirkning på identitetsforståelsen «som lesbisk, homofil og muslim i spenningsfeltet mellom familie, sosialt nettverk og islamsk tro» (s. 4), mens Høibråten (2018) fokuserte på «opplevelser og utfordringer knyttet til å leve med dobbel minoritetsstatus» (s.2). Begge avhandlingene brukte intervjuer for å samle inn

RESILIENS HOS LESBISKE KVINNER MED MINORITETSBAKGRUNN

datamateriale, der Høibråten utførte 11 intervjuer og Narvesen utførte 8 intervjuer. Antallet ciskvinner som deltok i de to studiene varierte. Tre kvinner deltok i Narvesen sin studie (2010) og fire kvinner deltok i studien til Høibråten (2018). På grunn av det lave antallet kvinner som var med i de to studiene er det viktig å ikke generalisere opplevelsene disse kvinnene opplevde. Derfor vil informasjon trukket ut fra disse studiene bli brukt til å reflektere individuelle opplevelser av minoritetsstress og mestring. Studiene blir gjennomgått fordi opplevelsene til skeive kvinner med minoritetsbakgrunn kan gi en pekepinn på hvilke faktorer som er viktige for å bygge resiliens.

Resiliensbyggende faktorer i norske empiriske undersøkelser

Resiliensbyggende faktorer i de norske empiriske undersøkelsene ble reflektert gjennom sosial støtte, kollektiv handling og sosioøkonomisk status. De norske undersøkelsene som gjennomgås i denne oppgaven inkluderer personer med ulike seksuelle orienteringer og ulike minoritetsbakgrunner. Ved å se nærmere på disse faktorene håper jeg å kunne belyse ulike aspekter ved livet til lesbiske kvinner med minoritetsbakgrunn og hvordan de mestrer stress på en vellykket måte. Sosial støtte med fokus på sosiale nettverk, inkludering og ekskludering, og åpenhet kommer til å bli gjennomgått først. Kollektiv handling med fokus på organisatorisk deltakelse og samfunnsengasjement blir gjennomgått etter sosial støtte. Til slutt blir faktorer knyttet til sosioøkonomisk status gjennomgått.

Sosial støtte

Bakgrunnen for at sosial støtte er en av faktorene jeg har valgt å fokusere på er at vitenskapelige studier viser hvordan sosial støtte er viktig for å mestre stress hos en rekke minoritetsgrupper (Kwon, 2013; Meyer, 2010; Meyer 2015). Derfor vil sosial støtte gjennom tilgang på sosiale nettverk, inkludering i minoritetsmiljøer og åpenhet rundt seksuell orientering bli fokuset på for å se om disse er bidragsytende til hvordan lesbiske kvinner med minoritetsbakgrunn håndterer minoritetstress.

Sosiale nettverk. I likhet med de internasjonale undersøkelsene så peker norske empiriske undersøkelser også på viktigheten ved å ha tilgang til et sterkt sosialt nettverk som viser støtte og aksept rundt minoritetsstatuser. Et sterkt sosialt nettverk kan være et viktig verktøy for å håndtere minoritetstressorer på en måte som promoterer god mental og fysisk helse (Eggebø et al., 2018; Elgvin et al., 2014; Høibråten, 2018; Narvesen, 2010). I alle undersøkelsene som ble gjennomgått ble det nevnt at sosial støtte kom fra blant annet familiemedlemmer, venner og gjennom organisatorisk deltakelse. Sosial støtte fra familiemedlemmer ble nevnt som viktig for å håndtere minoritetsstress forårsaket av fordommer og diskriminering (Eggebø et al., 2018; Elgvin et al., 2014; Høibråten, 2018). Hvilke familiemedlemmer som var støttende når det kom til den seksuelle orienteringen varierte. For noen av kvinnene var moren en viktig støttespiller, for andre var det faren eller en av søsknene som viste støtte rundt det å være lesbisk. I noen tilfeller ble kvinnene møtt med lite aksept og støtte rett etter de kom ut av skapet, men det fortelles om at akseptering av den lesbiske identiteten kom etter en stund. Det var også noen av de lesbiske kvinnene med minoritetsbakgrunn som fortalte om manglende aksept fra familien.

Sosial støtte kom også gjennom vennskap. Venner ble for noen en form for familie hvor de møtte forståelse og aksept rundt deres identitet som lesbisk, kvinne og som en etnisk minoritet. Det å ha støttende venner var med på å skape trygge rammer der kvinnene kunne være seg selv. Det trygge rommet ga de også tilgang til informasjon om hvordan andre i samme situasjon håndterte fordommer og diskriminering rettet mot kjønn, seksualitet og etnisk minoritetsbakgrunn (Eggebø et al., 2018; Eggebø et al., 2019; Elgvin et al., 2014; Høibråten, 2018).

Organisatoriske nettverk ble nevnt som en viktig plattform for å bygge trygge rammer. Organisatoriske nettverk ga de tilgang på et sosialt nettverk som kjempet for at marginaliserte grupper skulle få bedre levekår i Norge. Skeiv Verden, FRI og Røde Kors var

RESILIENS HOS LESBISKE KVINNER MED MINORITETSBAGGRUNN

noen av organisasjonene som ble nevnt. Disse ble ansett som viktige når det kom til å bygge sosiale nettverk med mennesker som hadde ulike posisjoner i det norske samfunnet. Skeiv verden var en av organisasjonene som ble oppgitt av alle undersøkelsene. Skeiv verden ble et verktøy der kvinnene kunne lære mestringsstrategier som kunne bli brukt til å håndtere minoritetstressorer skapt av fordommer og diskriminering. Noen av kvinnene fortalte at gjennom å delta i organisasjonsaktiviteter eller være aktiv i organisasjonsarbeid skapte en trygg møteplass der de slapp å skjule aspekter ved sin identitet (Eggebø et al., 2018). Det er også viktig å nevne at både Skeiv Verden og FRI var to organisasjoner som også ble brukt til å rekruttere deltakere til undersøkelsene, og at resultatene kan være påvirket av dette.

Inkludering og ekskludering. I spørreundersøkelsen til Eggebø et al. (2018) var en rekke spørsmål dedikert til om det sosiale miljøet til skeive personer med minoritetsbakgrunn ble ansett som inkluderende, ekskluderende, eller hverken eller. Det skeive miljøet i Norge ble sett på som inkluderende for 56% av deltakerne, mens 21 % følte at det skeive miljø var ekskluderende. Det etniske minoritetsmiljøet ble tolket som inkluderende for 47% av deltakerne i undersøkelsen, mens 31% følte at deres etniske minoritetsmiljø var ekskluderende. Disse resultatene reflekterer svar fra skeive personer med minoritetsbakgrunn. Det var ikke mulig å skille ut hvor stor del av prosenten som identifiserte seg som ciskvinne og lesbisk. Selv om det er vanskelig å skille ut hvor mange lesbiske kvinner med minoritetsbakgrunn som følte at disse sosiale nettverkene var inkluderende eller ekskluderende så kan tallene gi en indikasjon på hvordan livene til kvinnene er påvirket av følelser om inkludering. Ved å se nærmere på intervjuene som ble utført kan det gi et innblikk i hvordan sosiale støtte i de ulike minoritetsmiljøene ble tolket.

En informant i Høibråten's studie (2018) forklarte hvordan hun møtte aksept og støtte for sin seksuelle orientering av sine foreldre. Hun forklarte også hvordan hun hadde vanskeligheter med å akseptere at hun var tiltrukket til andre kvinner. En grunn til dette kan

være at selv med sosial støtte fra hennes familie så sleit hun fortsatt med å akseptere sin seksuelle orientering på bakgrunn av frykt for å være annerledes. Denne kvinnelige informanten var født og oppvokst i Norge. En antakelse som kan bli gjort er at på grunn av fordommer og diskriminering rettet mot hennes etniske minoritetsbakgrunn gjennom oppveksten, var det ekstra vanskelig å komme ut fordi dette ville føre til at hun skilte seg enda mer ut fra normen.

I Høibråtens studie ble det gjengitt ulike positive konsekvenser ved å motta sosial støtte. En av de positive konsekvensene var at et sterkere sosialt nettverk var assosiert med mindre ensomhet og mer trygghet rundt identiteter. Videre ble sosiale nettverk sett på som en beskyttende faktor mot minoritetstress. Dette indikerer at det å være åpen om sin seksuelle orientering kan føre til økt tilgang til sosiale nettverk der man har mulighet til å møte andre personer som har gått igjennom lignende diskriminerende situasjoner.

Åpenhet rundt seksuell orientering. Det har vært diskusjoner om hvorvidt åpenhet om seksuell orientering er et kriterium for positiv helse og viktig for sosial støtte. Generelt har åpenhet blitt assosiert med bedre helse (Anderssen & Malterud, 2013). For lesbiske kvinner med familier som viser manglende aksept for deres seksuelle orientering rapporterte dårligere helse, økt bruk av rusmidler og høyere forekomst av depresjon (Bjørkman, 2012). Dette viser at åpenhet ikke alltid fører til bedre helse enn hvis de velger å være selektiv åpen eller skjule sin seksuelle orientering.

Det var også forskjeller i hvor fornøyde skeive med minoritetsbakgrunn var med sin grad av åpenhet sammenlignet med Lhb personer generelt i Norge. I undersøkelsen til Eggebø med flere (2018) rapporterte 57 % av deltakerne at de var fornøyde med sin grad av åpenhet sammenlignet med 66-79% i utvalget til Anderssen og Malterud (2013). Hvor mange prosent som skulle ønske de var mer åpne ovenfor flere var 38% hos skeive med minoritetsbakgrunn (Eggebø et al., 2018) og 20% i hos Lhb personer generelt (Anderssen og Malterud, 2013).

RESILIENS HOS LESBISKE KVINNER MED MINORITETSBAKGRUNN

Disse resultatene indikerer at flertallet av de skeive med minoritetsbakgrunn som deltok i undersøkelsen (Eggebø et al., 2018) var fornøyde med sin grad av åpenhet, men at et mindretall ønsket at de var åpne ovenfor flere. Sammenlignet med undersøkelsen til Anderssen og Malterud (2013) er tallene for skeive med minoritetsbakgrunn høyere. Det at hele 38% rapporterte at de ønsket at de var åpne ovenfor flere personer kan kanskje ses i sammenheng med at 72% følte seg ensomme (Eggebø et al., 2018). På den andre siden, akseptere flertallet fullt ut sin seksuelle orientering (96%) og så på den som en berikelse (82%).

Disse tallene viser variasjonen som finnes i det skeive miljøet for personer med minoritetsbakgrunn. På den ene siden er mange fornøyd med sin grad av åpenhet, aksepterer sin seksuelle orientering fullt ut og ser på den som en berikelse. På den andre siden er det et mindretall som ikke er fornøyd med sin grad av åpenhet, som skammer seg over sin seksuelle orientering og ser på den som belastende. Det kan hende at mindretallet som ikke er fornøyd med sin grad av åpenhet savner å tilhøre et miljø der de føler seg trygg nok til å være mer åpen, men dette er basert på egne antagelser. Det kan også hende at selv med høy grad av åpenhet at skeive velger personer med minoritetsbakgrunn å ikke tre inn i det skeive felleskapet. I disse tilfellene kan det hende at kvinnene søker seg til andre sosiale nettverk fordi andre deler av deres identitet blir ansett som viktigere enn det at de identifiserer seg som lesbiske. En annen grunn kan være fryktrelatert. For eksempel at kvinnene er redd for at deres lesbiske identitet kan bli avslørt til medlemmer av deres familie eller personer i minoritetsmiljøet som har negative holdninger til Lhbtis personer (Eggebø et al., 2019).

For lesbiske kvinner med minoritetsbakgrunn kan det være ulike årsaker til hvorfor noen velger å holde sin seksuelle orientering skjult for familie og nærmiljøet. For det første kan det være et aktivt valg fordi den skeive identiteten ikke er en stor del av deres samlede identitet. For det andre kan det være et valg basert på et ønske om å bli behandlet ut ifra hvem

man er som person og ikke ut fra delene i deres identitet. En tredje grunn kan være assosiert med en frykt for å miste verdifull sosial støtte fra familie og personer med samme landbakgrunn (Eggebø et al., 2018; Elgvin et al., 2014).

Kollektiv handling

I lys av teorien om sosialøkologisk resiliens kan kollektiv handling bli kategoriseres som en viktig faktor for å bygge resiliens (Ungar, 2011). Denne antagelsen bygges på definisjonen på sosialøkologisk resiliens som beskriver hvordan individer kollektiv kan navigere seg til ressurser i miljøet og utnytte disse ressursene på en kulturelt meningsfull måte (Ungar, 2008). Videre er det studier som peker på hvordan kollektiv handling er forbundet med resiliens gjennom hvordan miljøet kan gi tilgang til beskyttende faktorer (Chaskin, 2008; Magis, 2010). Ved å se på studier som omhandler resiliens og kollektiv handling, og prinsipper i teorien om sosialøkologisk resiliens indikerer det at kollektiv handling kan ses på som resiliensbyggende.

Aspekter ved kollektiv handling. Kollektiv handling beskriver hvordan medlemmer representerer den sosiale gruppen de er en del av og at handlingen som blir utført prøver å forbedre betingelsene for hele gruppen (Wright, Taylor, & Moghaddam, 1990). Kollektiv handling er også assosiert med underliggende faktorer som gjenkjennelse av heterosexisme (Swank & Fahs, 2012), selvkategorisering, og sosial forankring (Ashemore, Deaux & McLaughlin-Volpe, 2004). Gjenkjennelse av heterosexisme kan ses i sammenheng med å være oppmerksom på at man er i en situasjon der den sosiale gruppen man er en del av er marginalisert sammenlignet med andre sosiale grupper i samfunnet. Det kan også gjenkjennes ved at den sosiale gruppen har tilgang til færre ressurser (Swanks & Fahs, 2012). I studien til DeBlaere med flere (2014) vises det til hvordan kollektiv handling kan være en buffer for påvirkninger forventet heterosexisme har på psykologisk stress. Selvkategorisering innebærer at en person identifiserer seg med en sosial gruppe og at de ser likheter mellom seg selv og medlemmer av gruppen (Ashemore et al., 2004). Et eksempel på dette er når en kvinne

RESILIENS HOS LESBISKE KVINNER MED MINORITETSBAKGRUNN

identifiserer seg som skeiv, og at hun ser likheter mellom seg selv og andre i det skeive miljøet. Sosial forankring ser på en annen del ved kollektiv handling som referer til i hvilken grad en bestemt kollektiv identitet er til stede i en persons sosiale forhold i hverdagen. Det vil si at det vil anses som et tap og kostbart hvis en person må skjule eller forlate en bestemt kollektiv identitet fordi det sosiale nettverket deres forsterker denne kollektive identiteten (Ashmore et al., 2004). For å spesifisere, sosial forankring er når en person opplever det å forlate den kollektive minoritetsidentiteten som belastende fordi deres sosiale nettverk verdsetter denne identiteten høyt.

Organisatorisk deltakelse. Skeiv Verden er en organisasjon som fokuserer på å tilby et møtested for Lhbtis personer med minoritetsbakgrunn der de kan utveksle kunnskap og opplevelser om hvordan det er å leve som en person med flere minoritetsstatuser (Skeiv Verden, 2020). Organisasjonen FRI er den største organisasjonen i Norge som «jobber for likestilling og mot diskriminering av mennesker som bryter kjønn- og seksualitetsnormer i Norge og resten av verden» (FRI, 2018). I spørreundersøkelsen til Eggebø, Stubberud og Karlstrøm. (2018) var 20% av deltakerne medlemmer av interesseorganisasjoner som FRI og Skeiv Verden. I de andre studiene ble ikke eksakte tall på informanter som var medlemmer av organisasjoner nevnt, men alle studiene rekrutterte deltakere fra organisasjonene nevnt ovenfor (Eggebø et al., 2018; Elgvin et al., 2014; Høibråten, 2018; Narvesen, 2010).

Samfunnsengasjement. Utdrag fra studiene viser at en del av de kvinnelige informantene som deltok valgte å jobbe for å forbedre levekår for marginaliserte grupper i Norge. En kvinnelig lesbisk informant fortalte at hun følte stolthet rundt det å være en del av en etnisk minoritet og identifisere seg som Norsk. Disse følelsene kan knyttes opp mot selvkategorisering og sosial forankring. Videre ble også samfunnsengasjement for å bekjempe rasisme, homonegativitet og urettferdigheter i Norge rettet mot et ønske om å forbedre levekår for andre marginaliserte grupper som, for eksempel, transseksuelle (Eggebø et al., 2018). En

RESILIENS HOS LESBISKE KVINNER MED MINORITETSBAKGRUNN

annen kvinnelig informant nevnte at å jobbe sammen med andre personer som var i en lignende situasjon som henne selv skapte et trygt handlingsrom. Dette handlingsrommet ble brukt til å aktivt jobbe mot å forbedre levekårene for Lhbtis personer med en etnisk minoritetsbakgrunn. Det som binder informantene sammen, er at de beskriver sine identiteter som et grunnlag for å bygge forhold til andre personer med fra marginaliserte grupper. Videre forklares det at disse vennskapene gir en trygghet til å jobbe aktivt mot å forbedre levekår for Lhbtis personer med varierende bakgrunn (Eggebø et al., 2018; Eggebø et al., 2019; Elgvin et al., 2014; Høibråten, 2018; Narvesen, 2010).

Perspektivtaking. Ved å delta i kollektiv handling representerer en person den sosiale gruppen de er en del av. Et positivt utfall ved å delta i kollektiv handling kan være økt kapasitet til perspektivtaking. I studiene til Eggebø et al. (2018) og Høibråten (2018) snakket flere av de kvinnelige informanter om hvordan deres identitet som lesbisk, kvinne og som etnisk minoritet ga tilgang til vennskap med personer som har blitt utsatt for fordommer og diskriminering. Disse vennskapene ga kvinnene mulighet til å sette seg inn i perspektivene som disse vennene hadde, og dette var bidragsytende for hvordan de selv taklet diskriminering i sitt eget liv. Kvinnene nevnte også at det å lære om andres syn og meninger på livet gjorde dem mindre fordomsfulle ovenfor andre. En annen side ved perspektivtaking er bundet opp mot interseksjonalitet. Interseksjonelle perspektiver som de lesbiske kvinnene med minoritetsbakgrunn har opparbeidet seg gjennom møter med fordommer og diskriminering ble brukt i ulike deler av livet deres. Et eksempel på dette kommer fra en skeiv kvinne som deltok i Høibråtens (2018) studie. Hun forklarte hvordan opplevelser rundt fattigdom, diskriminering og fordommer ble brukt i jobbsammenheng for å inkludere flere marginaliserte sosiale grupper i prosjektene hun var en del av. Mer spesifikt, siden hun selv hadde levd et marginalisert liv så trengte hun ikke å sette seg inn i livssituasjoner til andre marginaliserte grupper. Dette er fordi hun selv hadde opparbeidet seg kunnskap om dette

gjennom egne erfaringer, og derfor ble det også lettere for henne å sette seg inn i livene til disse personene siden hun hadde et interseksjonelt perspektiv.

Representativitet. Representativitet er et utfall av kollektiv handling ved at personer som er en del av en sosial gruppe handler for å forbedre betingelsene for hele gruppen. Representativitet kom til uttrykk gjennom at skeive personer med minoritetsbakgrunn kjempet for å bedre livsbetingelsene til marginaliserte grupper i samfunnet. I de norske undersøkelsene kommer representativitet til uttrykk gjennom at de lesbiske kvinnene med minoritetsbakgrunn er deltatt i ulike organisasjoner og er med på ulike arrangementer. Slike arrangementer er med på å belyse livssituasjonen til skeive med minoritetsbakgrunn og de ulike minoritetsstressorene de blir utsatt for. Økt representativitet av marginaliserte minoritetspersoner og grupper kan være bidragsytende for å bygge resiliens. Denne antagelsen er bygget på at personer i en sårbar situasjon får tilgang til informasjon om hvordan de kan håndtere minoritetsstressorer, men også tilgang til rollemodeller som de kjenner igjen i. Representativitet kan komme til uttrykk gjennom film, serier og i media. For befolkningen generelt kan det gi et dypere innblikk i utfordringer som lesbiske kvinner med minoritetsbakgrunn møter i hverdagen. Synligheten av rollemodeller kan knyttes opp mot selvkatégorisering. Det vil si at synlighet av lesbiske kvinner med minoritetsbakgrunn i det offentlige rom kan føre til at flere kvinner med minoritetsbakgrunn som er seksuelt tiltrukket til andre kvinner føler en trygghet i sin seksuelle orientering. Høibråtens studie (2018) belyser ønsket om å ha større representasjon av skeive med minoritetsbakgrunn i media, i serier og i filmer.

I Elgvin, Bue og Grønningsæters (2014) undersøkelse ble det nevnt at noen av de lesbiske kvinnene savnet representasjon av skeive personer med minoritetsbakgrunn som brukte pragmatiske måter å kommunisere på til fordel for å bruke konfronterende måter. Noen valgte å bruke en konfronterende fremgangsmåte der de valgte å være aktivt åpne om sin seksuelle orientering og ikke godta negative holdninger rettet mot Lhbtis personer og grupper.

RESILIENS HOS LESBISKE KVINNER MED MINORITETSBAKGRUNN

Andre valgte pragmatiske fremgangsmåter for kommunikasjon, disse kvinnene mente at en pragmatisk kommunikasjonsmåte skapte dialoger med personer i miljøene sine som hadde negative holdninger mot Lhbti personer og grupper.

Sosioøkonomisk status

Sosioøkonomisk status refererer til «den sosiale statusen eller klassen et individ eller en gruppe har. Det blir ofte målt som en kombinasjon mellom utdanning, inntekt og yrke» (American psychological association, u.å.). Sosioøkonomisk status (SES) blir ikke nevnt spesifikt i de norske empiriske undersøkelsene som en faktor som har stor påvirkning på livene til skeive med minoritetsbakgrunn. Likevel kan man gjennom SES se nærmere på ulik tilgang på ressurser som er skapt av sosiale prosesser rundt privilegier, makt og kontroll. SES kan gi en pekepinn på hvordan sosiale prosesser skaper et skille mellom ulike sosiale grupper i samfunnet, der noen sosiale grupper har større tilgang på ressurser sammenlignet med andre. Dette er med på å marginalisere visse grupper i samfunnet og da særlig minoritetsgrupper. Basert på sosialøkologiske resiliens prinsipper der tilgang på ressurser blir sett på som en betingelse for muligheten til å utvikle resiliens (Ungar, 2011), så foreslås det i denne oppgaven at SES kan være en viktig faktor for å bygge resiliens hos lesbiske kvinner med minoritetsbakgrunn.

Norske lover rettet mot likestilling av ressurser. Sosioøkonomisk status er en kombinasjon av prosesser som har en påvirkning på hvilke ressurser i miljøet lesbiske kvinner med minoritetsbakgrunn har tilgang til. I det norske samfunnet eksiterer det en rekke lover og regler som er ment til å opprettholde like muligheter for alle deler av befolkning. For eksempel den norske lovgivningen om utdanning er skapt for å gi like muligheter for utdanning til barn og unge. Opplæringslova sier at barn som har levd i Norge i mer enn tre måneder har rett til utdanning fra en alder av 6 år (Opplæringslova, 1998, § 2-1). Utdanning på videregående nivå er tilgjengelig for personer som har fullført grunnskoleutdanning, og som velger å søke en plass på en av Norges videregående skoler (Opplæringslova, 1998, § 3-1).

RESILIENS HOS LESBISKE KVINNER MED MINORITETSBAGGRUNN

Dette er et eksempel på hvordan lover er ment til å minimere forskjeller mellom ulike sosiale grupper og ressursene de har tilgjengelig. Selv om disse lovene er til for å jevne ut forskjeller så er det ikke slik at dette alltid er resultatet. Dette gjelder spesielt for marginaliserte grupper som blir utsatt for fordommer og diskriminering. For eksempel, i undersøkelsen til Elgvin, Bue og Grønningsæter (2014) nevnes det at økonomisk status og sosial klasse ble rapportert som baner til hvilke holdninger befolkningen generelt har til Lhbti personer og etniske minoritetsminoriteter. Lav økonomisk status og sosial klasse ble antatt å utløse et større antall negative holdninger til atferd som bryter med normer i samfunnet sammenlignet med personer som har høy økonomisk status og sosial klasse.

Utdanningsnivå. Sammenligner man utdanningsnivå, inntekt og yrkesaktivitet for majoritetsbefolkningen, lesbiske kvinner generelt og skeive personer med innvandrerbakgrunn kan man få en bedre oversikt over forskjeller i sosioøkonomisk status i ulike deler av den norske befolkningen. Utdanningsnivået for de tre gruppene varierte. For eksempel, tall fra Anderssen og Malteruds (2013) rapport antyder at utdanningsnivået for lesbiske kvinner er noe høyere enn befolkningen generelt. Lesbiske kvinner som hadde fullført en lavere og/eller en høyere universitet- eller høyskolegrad lå på 72%, mens for heterofile menn lå det på 52% og 50 % for heterofile kvinner. Sammenligner vi utdanningsnivået til lesbiske kvinner med utdanningsnivået til skeive personer med innvandrerbakgrunn (Eggebø et al., 2018) ser vi at et høyere antall skeive med innvandrerbakgrunn har høyere utdanning (82%). Begge disse tallene er høyere enn for heterofile menn og kvinner fra Anderssen og Malteruds rapport (2013). I undersøkelsen til Eggebø, Stubberud og Karlstrøm (2018) svarte 32% av befolkningen generelt at de hadde høyere utdanning, noe som er på lik linje med migranter med samme landbakgrunn som utvalget deres (39%). For å oppsummere, lesbiske kvinner (Anderssen & Malterud, 2013) og skeive personer med innvandrerbakgrunn (Eggebø et al., 2018) hadde høyere utdanningsnivå

RESILIENS HOS LESBISKE KVINNER MED MINORITETSBAGGRUNN

sammenlignet med befolkningen generelt, men dette kan ha ulike årsaker. En grunn til dette kan være at lesbiske kvinner og skeive personer med innvandrerbakgrunn med høyt utdanningsnivå hadde større tilgang til rekrutteringskildene som ble brukt for å finne deltakere til de ulike studiene. Samtidig kan det også hende at personer med høyere utdanning er mer tilbøyelig til å delta i slike undersøkelser enn personer med lavere utdanning.

Yrke og inntekt. Når det kom til yrke så nevnte 70% av de lesbiske kvinnene i Anderssen og Malteruds undersøkelse (2013) at de var i lønnet arbeid. Sammenligner man tallene med de for skeive med innvandrerbakgrunn som responderte at de var yrkesaktive (59%) er dette betydelig lavere enn befolkningen generelt (77%) (Eggebo et al., 2018) og lesbiske generelt (70%) (Anderssen & Malterud, 2013). Inntektsfordelingen til skeive med innvandrerbakgrunn sammenlignet med befolkningen generelt indikerte at denne sosiale gruppen hadde i gjennomsnitt lavere inntekt med tanke på det høye utdanningsnivået. Dette indikerer at selv om skeive personer med innvandrerbakgrunn har høyere utdanning enn befolkningen generelt så er de mindre yrkesaktive og har en lavere inntekt. Utvalget for skeive personer med innvandrerbakgrunn skilte ikke mellom ulike sosiale grupper innenfor det skeive miljøet, og det er derfor ikke mulig å sammenligne tallene for lesbiske kvinner generelt med lesbiske kvinner med minoritetsbakgrunn. Dette betyr at det heller ikke er mulig å se hvordan interseksjonalitet har en påvirkning på sosioøkonomisk status ved å se på tallene i de to norske empiriske undersøkelsene ovenfor. Selv om tallene ikke kan gi et direkte innblikk inn i påvirkning av SES på livene til lesbiske kvinner med minoritetsbakgrunn så er det visse aspekter ved SES som kommer til uttrykk i andre kvalitative studier.

Sosioøkonomisk status og resiliens. Gjennom intervjuene som ble utført i de ulike undersøkelsene kommer det frem hvordan SES har hatt en påvirkning på livene til lesbiske kvinner med minoritetsbakgrunn. Et eksempel på dette er hvordan konsekvenser av lav SES tidlig i livet kan senere bli brukt som en kilde til kunnskap og resiliens. En av informantene i

Høibråten's studie (2018) fortalte hvordan det å vokse opp med lav SES var en kilde til kunnskap hun kunne bruke senere i livet. Hun hadde kunnskap rundt det å vokse opp med få økonomiske ressurser og brukte denne kunnskapen til å bedre livssituasjonen til personer i en marginalisert posisjon i det norske samfunnet.

Drøfting og kommentarer

De norske empiriske undersøkelsene indikerer at økt sosial støtte i form av aksept for minoritetsstatuser, økt kollektiv handling i form av organisatorisk deltakelse og samfunnsengasjement, sosioøkonomisk status i form av tilgjengelige ressurser er viktige når det kommer til å bygge resiliens hos lesbiske kvinner med minoritetsbakgrunn. I diskusjonsdelen vil jeg se nærmere på hvordan ulike prosesser i samfunnet kan ha en påvirkning på faktorene ovenfor. Videre skal jeg se nærmere på hvordan prinsipper innenfor teorien om sosialøkologisk resiliens kommer til uttrykk i de norske empiriske undersøkelsene brukt i denne oppgaven. Hovedfokuset i diskusjonen blir lagt på sosial støtte fordi denne faktoren ble gjennomgående nevnt i alle de norske empiriske undersøkelsene.

Forhold som påvirker sosiale støtte

Empirisk forskning i Norge indikerer at økt sosial støtte i form av aksept rundt minoritetsstatuser er en faktor viktig for å bygge resiliens hos lesbiske kvinnene med minoritetsbakgrunn. Familie, venner og organisatoriske nettverk ble nevnt som viktige nettverk for sosial støtte, men dette var ikke alltid tilfellet. I flere av de norske livskvalitetsundersøkelsene ble det fortalt at tilgjengelige nettverk ikke alltid var like støttende. Det kan knyttes opp mot homofobisme eller homofobisme. Disse begrepene beskriver hvordan holdninger innad i det skeive miljøet er påvirket av samfunnsmessige rørelser. For eksempel at det er en økt fiendtlighet mot etniske minoriteter. Dette skaper et skille mellom hvem som blir inkludert og hvem som blir ekskludert i det skeive felleskapet (Puar, 2006). Dette kan også knyttes opp mot homonormativitet. Det vil si at det er normer i

RESILIENS HOS LESBISKE KVINNER MED MINORITETSBAKGRUNN

det skeive miljøet som indikerer hvilke forventninger som knyttes til det å være lesbisk. For eksempel, det skeive miljøet i Norge ble for noen av kvinnene sett på som lite inkluderende fordi de ble møtt med fordommer og diskriminering rettet mot deres etniske minoritetsbakgrunn (Eggebø et al., 2018; Elgvin et al., 2014; Høibråten, 2018). På den andre siden var det kvinner som fortalte om lite problematikk rundt det å komme inn i et skeivt felleskap, og at de følte en sterk tilknytning til det skeive miljøet. Disse eksemplene viser hvordan prosesser i samfunnet, nærmere bestemt nasjonalistiske samfunnsstrømninger, heteronormativitet og homonormativitet kan ha en påvirkning på hvor tilgjengelig et sosialt nettverk er, og som en konsekvens også muligheten til å bygge resiliens.

Problematikk rundt selektiv åpenhet

Mange av de lesbiske kvinnene med minoritetsbakgrunn valgte enten å være åpne eller selektivt åpne om sin seksuelle orientering, med noen unntak. Ungar (2011) skriver om et konsept som heter 'skjult resiliens'. Skjult resiliens reflekterer måter personer med begrensede ressurser mestrer stressorer i miljøet. Skjult resiliens referer til kulturelt betingede normbrytende mestringsstrategier som blir sett på som lite adaptive og akseptable, men som likevel er funksjonelle. For at skjult resiliens skal være effektiv, debatterte Ungar at i et langtidsperspektiv bør normbrytende mestringsstrategier byttes ut med normative adaptive mestringsstrategier. Skjult resiliens kan bli sett på som atypiske strategier som effektivt reduserer stress forårsaket av miljøet som personer lever i og reflekterer tilpasningsdyktigheten til personer som lever i et miljø med få ressurser. Å skjule sin lesbiske identitet eller å være selektivt åpen kan muligens regnes som skjult resiliens. For lesbiske kvinner med minoritetsbakgrunn i Norge betyr dette at visse mestringsstrategier som de tar i bruk kan bli regnet som lite adaptive, men som en konsekvens av å leve i en marginalisert situasjon likevel kan være adaptive grunnet mangler på ressurser i miljøet. Valget med å være åpen kan gi lettere tilgang til sosiale nettverk. For eksempel, åpenhet kan gi tilgang til

RESILIENS HOS LESBISKE KVINNER MED MINORITETSBAGGRUNN

personer som kan gi råd om hvordan man mestrer stress knyttet til det å være kvinne, lesbisk og ha en etnisk minoritetsbakgrunn. På den andre siden kan det hende at lesbiske kvinner med minoritetsbakgrunn som velger å skjule sin seksuelle orientering ikke deltar i empiriske studier som omhandler livskvalitet for Lhbtis personer. En av grunnene til dette kan være faren for å at deres seksuelle orientering kan bli avslørt. Hvis disse kvinnene lever i et miljø med få ressurser kan familie være et av få sosiale nettverk som er tilgjengelig. Derfor vil det å skjule deres seksuelle orientering eller å ikke snakke om det være en måte å opprettholde denne sosiale støtte på.

Lesbisk miljø i Norge

Hvis man sammenligner sosiale nettverk innad i det skeive miljøet for lesbiske kvinner og homofile menn så kan det se ut som at lesbiske miljøer i Norge er mer spredt og finnes i mindre grupper (Eggebø et al., 2018). I den svenske studien om lesbiske kvinner som har innvandret til Sverige (Avrahami, 2007) ble det forklart hvordan lesbiske kvinner skapte et sosialt nettverk med personer som identifiserte seg som lesbisk, men det var ikke forutinntatt at disse kvinnene hadde noen sosial kontakt med hverandre. I Norge ser det ut til, sammenlignet med Sverige, at det er vanskeligere å bygge sosiale nettverk med andre lesbiske kvinner grunnet mangelen på et stort lesbisk miljø. Flere av de lesbiske kvinnelige informantene med minoritetsbakgrunn nevnte vanskeligheter med å skape bekjenskaper innenfor det skeive miljøet og at det var vanskelig å få innpass i de mindre sosiale lesbiske nettverkene. Hvorfor Sverige har et lesbisk felleskap og Norge ikke har det kan muligens forklares av en rekke grunner, deriblant at begrepsbruken i Norge er i endring. Med dette mener jeg at norske studier indikerer at flere kvinner velger å bruke andre begreper enn lesbisk for å beskrive sin seksuelle orientering. En del av de kvinnelige informantene valgte å identifisere seg med merkelappen skeiv. En av grunnene som ble nevnt var at informantene

følte at det å identifisere seg som lesbisk reduserte seksualiteten deres til et begrep (Eggebø et al., 2019).

Begrepet lesbisk er assosiert med en rekke karakteristikk som noen av de skeive kvinnene med minoritetsbakgrunn ikke kjente seg igjen i. Og på grunn av dette valgte de andre merkelapper for å identifisere sin seksuelle orientering. Stereotyper som er knyttet til merkelappen lesbisk er at lesbiske kvinner har et maskulint kjønnsuttrykk og karakteristikk. De av kvinnene som hadde et feminint kjønnsuttrykk valgte derfor ikke å identifisere seg som lesbisk. Det å velge andre merkelapper kan også være en måte å inkludere flere sider ved deres identitet. Fokuset kan også bli flyttet mot kvinnene som individer og ikke som medlemmer av minoritetsgrupper. På den andre siden så er det også kvinnelige informanter med minoritetsbakgrunn i de norske empiriske undersøkelsene som identifiserte seg selv som lesbisk. Kvinnene forklarte at å identifisere seg som lesbisk skapte et rom for å møte andre kvinner som brukte samme merkelapp for å identifisere sin seksuelle orientering. Videre mente de at dette felleskapet ikke hadde blitt til hvis ikke de hadde identifisert seg som lesbisk. Hvis vi binder sammen disse argumentene så kan man anta at lesbisk som begrep og merkelapp kan skape et rom for felleskap der kvinner med minoritetsbakgrunn kan bygge et sosialt nettverk med andre kvinner som bruker samme merkelapp. Samtidig som at det eksisterer ambivalente følelser knyttet til negative stereotyper og fordommer som er assosiert med lesbisk som identitet og begrep.

Forhold som påvirker kollektiv handling

De norske empiriske undersøkelsene indikerer at kollektiv handling gjennom organisatorisk deltakelse og samfunnsengasjement er bidragsytende i å bygge resiliens hos lesbiske kvinner med minoritetsbakgrunn. Likevel er det en rekke forhold som har en påvirkning på hvorfor noen kvinner velger å engasjere seg på ulike samfunnsområder og hvorfor noen velger å ikke gjøre det. En av årsak til dette kan være at det er en risiko for å miste viktige sosiale nettverk som er tilknyttet en av minoritetsidentitetene. Sosial forankring

RESILIENS HOS LESBISKE KVINNER MED MINORITETSBAGGRUNN

(Ashemore et al., 2004) forklarer hvor belastende det vil være å forlate eller miste en kollektiv identitet fordi det sosiale miljøet en person er en del av verdsetter denne identiteten høyt. For lesbiske kvinner med minoritetsbakgrunn kan dette bety at det å engasjere seg i organisasjoner som setter lys på deres lesbiske identitet kan øke risikoen for at de mistet verdifulle sosiale nettverk. På den andre siden kan det også bety at det å identifisere seg som lesbisk ikke regnes som en stor del av den samlede identiteten til kvinnene og at de derfor valgte å ikke delta i skeive interesseorganisasjoner i Norge.

En annen årsak kan være knyttet til selvkategorisering. Selvkategorisering innebærer at en person identifiserer seg med en sosial gruppe og at de ser en likhet mellom seg selv og gruppe medlemmene. For eksempel, hvis de lesbiske kvinnene med minoritetsbakgrunn ikke så likheter mellom seg selv og gruppe medlemmer i det skeive miljøet kan det hende at de valgte å ikke engasjere seg i skeive interesseorganisasjoner. På den andre siden indikerte de norske empiriske undersøkelsene at en del av de lesbiske kvinnene valgte å være aktiv i organisasjonen Skeiv Verden og Røde Kors. Disse organisasjonene ble valgt fordi de legger vekt på å være et samlested for skeive personer med minoritetsbakgrunn. Dette kan antyde at å delta i organisasjoner som FRI velges bort til fordel for organisasjoner som Skeiv Verden og Røde Kors. En grunn til dette kan være at FRI har flest medlemmer som tilhører den skeive befolkningen generelt i Norge, mens Skeiv Verden og Røde Kors har mange medlemmer som har tilhørighet til flere minoritetsgrupper enn én.

Forhold som påvirker sosioøkonomisk status

Innledningsvis ble det snakket om hvordan diskriminering kunne komme til uttrykk gjennom forskjellsbehandling i arbeidsmarked, i skolesammenheng og på boligmarkedet. Slik forskjellsbehandling har en påvirkning på sosioøkonomisk status. For kvinner med minoritetsbakgrunn som er født i Norge ble forskjellsbehandlingen på jobb sett på som en konsekvens av at de var kvinner og på grunn av deres minoritetsbakgrunn (Dalgard, 2018). Personer med minoritetsbakgrunn møter også utfordringer knyttet til det å bli innkalt til

RESILIENS HOS LESBISKE KVINNER MED MINORITETSBAGGRUNN

intervju ved at de sjeldnere blir innkalt til intervju i jobber de er kvalifisert til (Midtbøen & Lindén, 2015). Disse rapportene viser en liten del av forskjellsbehandlingen personer med minoritetsbakgrunn møter i Norge. For lesbiske kvinner med minoritetsbakgrunn kan dette ha en påvirkning på tilgangen til jobbmuligheter, og dermed også økonomiske ressurser.

Dette kan ha en videre påvirkning på livene til lesbiske kvinner med minoritetsbakgrunn ved at de vokser opp i og bor i miljøer med lav SES. Elgvin med flere (2014) nevnte hvordan SES hadde en påvirkning på hvilke holdninger en sosial gruppe hadde mot Lhbtis personer og etniske minoritetsgrupper. Sosiale grupper med høy SES indikerte flere positive holdninger sammenlignet med sosiale grupper med lav SES. Hvis antagelsen til Elgvin, Bue og Grønningsæter (2014) stemmer, kan dette bety at lesbiske kvinner med minoritetsbakgrunn har større sannsynlighet for å møte på fordommer og diskriminering i miljøet de vokser opp i sammenlignet med befolkningen generelt.

Kontekstavhengig resiliens

Hva som kategoriseres som resiliens er kontekstavhengig. Det betyr at en mestringsstrategi som har fungert på en vellykket måte i en kontekst, ikke fungerer vellykket i en annen. Kontekstavhengige mestringsstrategier passer inn under prinsippet om atypisk resiliens. Atypisk resiliens prøver å belyse at resiliens manifesterer seg på måter som man ikke vil promotere, men som er nødvendige på grunn av det økologiske miljøet personer lever i og har vokst opp i. For eksempel, lesbiske kvinner med minoritetsbakgrunn som har et sosialt nettverk begrenset til et miljø der fiendtlige holdninger mot Lhbtis personer ofte kommer til uttrykk kan velge å skjule sin seksuelle orientering for å opprettholde det sosiale nettverket. Senere, hvis disse lesbiske kvinnene kommer i kontakt med personer eller miljøer som uttrykker positive holdninger til Lhbtis personer kan det å skjule sin seksuelle orientering skiftes ut med å være selektiv eller åpen om sin seksuelle orientering.

Fasiliterende miljø

Ifølge teorien om sosialøkologisk resiliens (Ungar 2011, 2012) er det betingelser knyttet til hvilke miljø som kan regnes som promoterende for resiliens. En av betingelsene er at miljøet skal regnes som fasiliterende. For eksempel, for at et miljø skal regnes som fasiliterende må miljøet oppleves som optimal for å nå et individs behov (Ungar, 2012). Det vil si at for å optimalisere betingelser for adaptiv mestring så avhenger disse mestringsstrategiene av hvilke kvaliteter i miljøet som er tilgjengelig. Hvordan det sosiale miljøet til kvinnene reagerte på deres lesbiske identitet kan ha en påvirkning på om miljøet kan klassifiseres som fasiliterende eller ikke. For eksempel, lite aksept for normbrytende atferd av seksualitet kan klassifisere miljøet som lite fasiliterende, mens aksept for normbrytende atferd rundt seksualitet kan klassifisere miljøet som fasiliterende. For lesbiske kvinner med minoritetsbakgrunn i Norge betyr dette at miljøet de lever i har en påvirkning på hvilke ressurser de har tilgang til. Disse kvinnene vokser opp i et miljø der de blir sett på som annerledes og normbrytende på bakgrunn av deres seksuelle orientering og etniske minoritetsbakgrunn. Støttende nettverk kan optimalisere miljøet ved at de lesbiske kvinnene med minoritetsbakgrunn føler seg trygg i sin identitet og i sin evne til å håndtere minoritetsstressorer. Som en konsekvens kan disse kvinnene håndterer minoritetstress på en måte som promoterer positive helse.

Optimalisering av ressurser

Teorien om sosialøkologisk resiliens setter også fokuset på hvordan et promoterende miljø er karakterisert av evnen til å fremme ressurser som støtter positiv utvikling på en måte som er relevant for personer i en utsatt posisjon i samfunnet (Ungar, 2011). Dette kan knyttes opp mot hvordan sosiale strukturer har en påvirkning på hvilke ressurser som er tilgjengelig. Ungar argumenterer for at sosial politikk påvirker kvaliteten i miljøet, og at dette har en større påvirkning på resiliens enn individuelle karakteristikk når personer møter mye motgang. For eksempel vises det til hvordan sosiale maktposisjoner ofte er fylt opp av personer fra

RESILIENS HOS LESBISKE KVINNER MED MINORITETSBAGGRUNN

majoritetsbefolkningen. Dette kan ha en påvirkning på kvaliteten i miljøet ved at minoritetsmiljøer ikke er deltakende eller invitert inn i diskurser som omhandler helse. Dette kan føre til at disse stemmene blir oversett når eventuelle intervensjoner blir laget, som gjør at verdifull informasjon om minoritetsgruppers mentale og fysiske helse kan gå tapt. For lesbiske kvinner med minoritetsbakgrunn kan dette bety at intervensjoner ment til å bedre deres levekår kan overse viktige aspekter ved å tilhøre flere minoritetsgrupper. I tillegg kan det påvirke resiliensbyggende faktorer ved at ressursene som er tilgjengelige ikke støtter en positiv utvikling som er relevant for lesbiske kvinner med minoritetsbakgrunn.

Nytteverdi av beskyttende faktorer

Et annet viktig aspekt knyttet til resiliens er antagelsen om at jo flere risikofaktorer en person møter, desto større fordeler vil personen dra nytte av beskyttende faktorer i miljøet (Ungar, 2012). Dette betyr at personer som har størst behov for ressurser vil dra flest fordeler av en differensiering av kvalitet og kvantitet på tilgjengelige ressurser. For lesbiske kvinner med minoritetsbakgrunn kan dette indikere at de som er i en utsatt situasjon vil dra større fordeler av at sosiale prosesser og politikk retter seg mot å øke ressurser i miljøet til marginaliserte grupper i samfunnet, sammenlignet med andre mer privilegerte sosiale grupper. For eksempel, å øke antall sosiale arenaer som skeive personer med minoritetsbakgrunn kan møtes for å dele erfaringer kan ha et større positivt utfall for personer med tilgang på få sosiale nettverk sammenlignet med personer med tilgang på flere sosiale nettverk.

Dette prinsippet er viktig å nevne med tanke på at lesbiske kvinner med minoritetsbakgrunn møter fordommer og diskriminering rettet mot deres identitet som kvinne, lesbisk og en etnisk minoritet. Den økte belastningen som kvinnene møter kan føre til at økt tilgang på ressurser i miljøet kan ha en positiv påvirkning på deres psykiske og mentale helse. Med dette i tankene foreslår jeg at fremtidige intervensjoner og sosial politikk rettet mot å

RESILIENS HOS LESBISKE KVINNER MED MINORITETSBAKGRUNN

bedre levekår for skeive personer med minoritetsbakgrunn bør inkludere interseksjonelle perspektiv som lesbiske kvinner med minoritetsbakgrunn har. Samt at det er viktig å fokusere på hvilke utfordringer som er spesifikke for hver enkelt sosial gruppe innenfor ulike minoritetsmiljø. Dette er for å skreddersy intervensjoner til å inkludere kunnskap som tidligere kan ha blitt oversett.

Sammenligning av minoritetstress-teori og teorien om sosialøkologisk resiliens

Minoritetstress-teorien til Meyer (2003) og teorien om sosial økologisk resiliens (Ungar, 2011, 2012) har vært utslagsgivende for hvilke faktorer som har blitt klassifisert som viktige for å bygge resiliens hos lesbiske kvinner med minoritetsbakgrunn i denne oppgaven. Derfor vil det neste avsnittet kort sammenligne disse teoriene. En av likhetene mellom teoriene er fokuset på å ikke klassifisere individer som resiliente. Meyer og Ungar foreslår at ansvaret for mislykket mestring bør bli lagt over på undertrykkende sosiale prosesser og ikke individet. Meyer (2003) forklarer videre hvordan minoritetstressorer, som fordommer og diskriminering, blir klassifisert som subjektive stressorer istedenfor å bli klassifisert som objektive stressorer. I det foreliggende temaet vil konsekvensen være at ansvaret for å mestre fordommer og diskriminering blir lagt over på minoritetspersoner istedenfor at ansvaret blir lagt over på prosesser i samfunnet som aktivt jobber for å undertrykke minoritetsgrupper.

En av forskjellene mellom minoritetstress-teorien og teorien om sosialøkologisk resiliens er hvor det største fokuset ligger. Minoritetstress-teorien fokuserer på hvordan høye nivåer av stress, over tid, vil resultere i ødeleggende effekter på deres fysiske og mentale helse. Teorien om sosialøkologisk resiliens (Ungar, 2011, 2012) fokuserer på hvordan faktorer og prosesser i miljøet som marginaliserte personer og grupper lever i påvirker deres muligheter for å utvikle resiliens. Dette vil si at forskjellen ligger i om fokuset ligger på hvordan stress har negative konsekvenser på helse og hvordan marginaliserte personer kan mestre stress ved å bruke tilgjengelige ressurser i miljøet.

Meyer (2003) har kritisert mestringslitteraturen for å ikke ha en klar distinksjon mellom personlige ressurser og ressurser som er tilgjengelig gjennom gruppetilhørighet. Dette begrunnes med at det er viktig å se forskjellen på hvordan ressurser er tilgjengelig på et individuelt nivå og på et gruppenivå. Ressurser på et individuelt nivå ses igjennom personlige egenskaper som varierer mellom medlemmer i en sosial gruppe. Ressurser på et gruppenivå beskriver hvilke ressurser som skal være tilgjengelig for alle medlemmer i en sosial gruppe. Resiliens i denne sammenheng ble sett på som en personlig mestringsstrategi. Meyer (2003) foreslår at grupperessurser er grensesettende for hvor effektivt individuelle mestringsstrategier er. Det vil si at minoritetsmestring blir kontekstualisert som ressurser på gruppenivå. Minoritetsmestring blir også sett i sammenheng med «gruppens evne til å bygge selvforsterkende strukturer for å motvirke stigma» (Meyer, 2003, s. 7). Teorien om sosialøkologisk resiliens setter fokus på begrensninger knyttet til et resiliens konsept som beskriver resiliens som en individuell karakteristikk. I dette tilfellet skiller de to teoriene seg fra hverandre. Den største skilnaden er at innenfor teorien om sosialøkologisk resiliens legges det ikke vekt på individuell resiliens som personlighet, men hvordan individet samhandler med miljøet og bruker de ressursene som er tilgjengelig til å mestre stress.

Styrker og svakheter ved oppgaven

Refleksjon rundt eget arbeid

Styrker. Det er en rekke styrker ved denne masteroppgaven. For det første, fokuset ble lagt på resiliensbyggende faktorer istedenfor negative konsekvenser ved å tilhøre flere enn én minoritetsgruppe. Dette kan være med på å fremme et mer nyansert bilde av både utfordringer og positive utfall knyttet til det å være lesbisk kvinne med minoritetsbakgrunn.

For det andre, ved å bruke teorien om sosialøkologisk resiliens ble faktorer i miljøet satt i førersetet for hvordan kvinnene kunne opparbeide seg resiliens. Dette kan ha vært med på å fremme viktigheten med å se på miljø-, kontekst-, og tidsperspektiv når man driver med

RESILIENS HOS LESBISKE KVINNER MED MINORITETSBAGGRUNN

forskning om resiliens for minoritetsgrupper. Resiliens kan ofte bli sett på som noe marginaliserte grupper og personer bør opparbeide seg fordi resiliens blir sett på som en individuell egenskap. Teorien om sosialøkologisk resiliens, kan på den andre siden, minske noe av ansvaret som marginaliserte grupper og personer får på seg. Dette gjøres ved at resiliens blir sett på som en interaksjon mellom individet og de tilgjengelige ressursene i miljøet.

For det tredje, en styrke kan være differensieringen mellom ulike minoriteter der jeg la størst vekt på etniske minoritetsgrupper. Differensieringen ble gjort på bakgrunn av antakelsen om at disse gruppene mest utsatt for diskriminering på bakgrunn av hudfarge, etnisitet, religion og landbakgrunn. Ved å gjøre dette generaliseres ikke den teoretiske drøftingen av resiliens på tvers av ulike sosiale grupper i samfunnet. Den fjerde og siste styrken er differensieringen mellom ulike grupper innenfor det skeive miljøet. Ved å fokusere på lesbiske kvinner med minoritetsbakgrunn kan denne masteroppgaven være et ledd i å synliggjøre erfaringer til en gruppe som ofte blir usynliggjort.

Svakheter. En av svakhetene ved denne masteroppgaven er at det er vanskelig å generalisere de resiliensbyggende faktorene til andre minoritetsgrupper. De resiliensbyggende faktorene ble trukket frem på bakgrunn av informasjon som omhandlet lesbiske kvinner med minoritetsbakgrunn. Denne masteroppgaven har ikke hatt et fokus på andre minoritetsgrupper enn lesbiske kvinner med minoritetsbakgrunn, og det kan derfor ikke trekkes direkte sammenligninger til andre minoritetsgrupper. Generalisering kan også være vanskelig fordi et mindretall av kvinnene som deltok i de norske empiriske undersøkelsene identifiserte seg som lesbisk. I tillegg inkluderte ikke denne oppgaven hvilke minoritetsmiljø de lesbiske kvinnene var en del av. Når det kommer til spesifisering av minoritetsmiljø så er det viktig å nevne at kvinnene var en del av en heterogen gruppe. Det vil si kvinnene tilhørte forskjellige etniske

RESILIENS HOS LESBISKE KVINNER MED MINORITETSBAGGRUNN

minoritetsmiljø i Norge. Ved å generalisere resiliensbyggende faktorer beskrevet i denne oppgaven kan man overse viktige aspekter ved det å være en del et spesifikt minoritetsmiljø.

En annen svakhet var utvalgskriteriene jeg brukte i denne oppgaven. Jeg valgte å fokusere på lesbiske kvinner med minoritetsbakgrunn, men ved å gjøre kan jeg ha ekskludert skeive kvinner som møter lignende utfordringer. I stedet for å fokusere spesifikt på lesbiske ciskvinner kunne jeg ha valgt å inkludere kvinner som brukte andre merkelapper for å beskrive sin seksuelle orientering. For eksempel kvinner som identifiserte seg som skeiv, biseksuell og panseksuell. Valget ble tatt på bakgrunn av min egen plass i det skeive felleskapet der jeg selv bruker merkelappen lesbisk. Det at jeg er en del av de skeive miljøene i Norge påvirket min interesse for hvordan lesbiske ciskvinner blir påvirket av minoritetsstress og hvilke faktorer som er viktige for å bygge resiliens. En annen grunn for at jeg valgte å fokusere på lesbiske ciskvinner var et ønske om å finne resiliensbyggende faktorer som påvirket akkurat denne sosiale gruppen. Dette var for å unngå usynliggjøring av Lhbtis personer med minoritetsbakgrunn som valgte å bruke andre merkelapper for å identifisere sin seksuelle orientering.

Det overordnede fokuset på resiliens kan ha ført til at negative konsekvenser ved det å være lesbisk kvinne med minoritetsbakgrunn ikke kom tilstrekkelig frem i oppgaven. Dette kan være med på å bagatellisere viktige faktorer som påvirker livene til disse kvinnene. Resiliens kan ikke oppstå uten at personer er utsatt for stress og motgang. Derfor er det viktig å forklare faktorer som er med på å øke dette stresset og som er pågangsdriivere for motgangen personen møter. Igjennom oppgaven kommer ikke negative konsekvenser godt nok frem. Dette kan ha hatt en påvirkning på det helhetlige bilde av utfordringer lesbiske kvinner med minoritetsbakgrunn møter.

Til slutt er det viktig å påpeke at det ikke ble gjort en kritisk gjennomgang av de norske empiriske undersøkelsene som ble valgt ut i denne masteroppgaven. Gjennom

oppgaven viser jeg til formelle forskningsrapporter, og valget med å ikke kritisere disse er tatt på grunnlag av at jeg stoler på at disse rapportene har blitt gjennomført på en metodisk god måte.

Litteratursøk og valg av empirisk litteratur. Litteratursøket som ble gjennomført i denne studien er et resultat av systematiske søk etter studier og manuelle søk i referanselister. Undersøkelsene omhandlet levekår for skeive generelt, levekår for skeive med minoritetsbakgrunn, og levekår og resiliens hos lesbiske kvinner med minoritetsbakgrunn. Et av grunnlagene for å velge empirisk litteratur var hvor ofte en studie hadde blitt sitert i vitenskapelige artikler. Hvor ofte vitenskapelige artikler blir sitert og brukt videre i andre artikler er et tegn på kredibilitet og kvaliteten på arbeidet som er utført i disse artiklene (Kjølsaas, 2016).

Det positive ved å gjennomføre litteratursøket og velge empirisk litteratur på denne måten er at man ser på ulike sider ved forskningsområde. Kvalitative og kvantitative resultater og informasjon kan illustrere et helhetlig bilde av samfunnsprosesser som har en påvirkning på livene til minoritetsgrupper. En ulempe med mitt litteratursøk og valg av empiriske studier er mangelen på metaanalyser og systematiske oversikter. Metaanalyser og systematiske oversikter sammenfatter resultater fra ulike studier som prøver å se på samme forskningsfenomen. Videre ser de på hvor godt kunnskapsgrunnlaget er på et spesifikt område (Jacobsen & Nylenna, 2016). Ved å bruke metaanalyser og systematiske oversikter gjennomgående i oppgaven kunne det gitt et bedre innblikk i de teoriene jeg brukte i oppgaven. Det kunne også gitt et bedre innblikk i de ulike analytiske grunnforståelsene heteronormativitet, homonormativitet og interseksjonalitet. Til slutt kunne det gitt en god oversikt over levekår for skeive med minoritetsbakgrunn. Det hadde da vært lettere å generalisere funnene i de ulike empiriske undersøkelsene.

Refleksjon rundt valg av teorier. Valget med å bruke teorien om minoritetstress (Meyer, 2003) ble gjort på grunnlag av at denne teorien har vært fremtredende for forskning gjort på Lhbtis personer. Teorien gir også en god oversikt over utfordringene denne minoritetsgruppen møter. Teorien om sosialøkologisk resiliens (Ungar, 2011, 2012) ble valgt på grunnlag av teoriens kompatibilitet med minoritetstress-teorien. Teorien om sosialøkologisk resiliens setter fokus på hvordan ressurser i miljøet har en påvirkning på muligheten til å utvikle resiliens hos marginaliserte personer. Dette passer godt overens med miljøbetingelsene som blir nevnt i minoritetstress-teorien. Disse to teoriene ble valgt til fordel for sosial identitetsteori og det teoretiske rammeverket om resilient for Lhb personer.

Hvis jeg hadde valgt å bruke sosial identitetsteori kunne det fått fram hvordan de ulike miljøene kvinnene var en del av bygget opp holdninger mot utgrupper. Selv om denne teorien kunne gitt et innblikk inn i hvordan sosiale identiteter har en påvirkning på hvordan man handler i en spesifikk situasjon og hvilke holdninger man har til utgrupper så endte valget på teorien om sosialøkologisk resiliens. Teorien om sosialøkologisk resiliens ble valgt på bakgrunn av at fokuset ligger mer på mestring enn prosesser rundt sosial identitet. I utgangspunktet valgte jeg det «teoretisk rammeverk for resiliens hos Lhb personer» (Kwon, 2013) som en av hovedteoriene jeg valgte å fokusere på. Rammeverket så på hvordan økt sosial støtte, mer emosjonell åpenhet, og håp og optimisme senket reaktiviteten til fordommer, og som en konsekvens bedrer psykologisk helse. Valget falt på teorien om sosialøkologisk resiliens fordi denne teorien har et bredere omfangsfelt der resiliensbyggende faktorer som ikke var med i «det teoretiske rammeverket for resiliens hos Lhb personer» kunne bli fanget opp.

Konklusjon

Formålet med denne masteroppgaven var å utforske hvilke faktorer som var viktige for å bygge resiliens hos lesbiske kvinner med minoritetsbakgrunn i en norsk kontekst. Valget ble

RESILIENS HOS LESBISKE KVINNER MED MINORITETSBAGGRUNN

tatt på bakgrunn av et ønske om å skifte fokuset over på positive prosesser rundt det å tilhøre flere enn én minoritetsgruppe, sammenlignet med å ha et overveiende fokus på negative prosesser og konsekvenser. Oppgaven har fokusert på å finne resiliensbyggende faktorer i norske empiriske undersøkelser som er i tråd med prinsipper innenfor teorien om sosialøkologiske resiliens (Ungar 2011, 2012). Økt sosial støtte gjennom aksept, økt kollektiv handling gjennom organisatorisk deltakelse og samfunnsengasjement, og påvirkningen av ulike sosioøkonomiske faktorer indikerte ulike måter lesbiske kvinner med minoritetsbakgrunn kunne bygge resiliens på.

Ved å se resiliensbyggende faktorer kan man være med på å minske presset som blir lagt på lesbiske kvinner med minoritetsbakgrunn når det kommer til utfordringer de møter ved å være kvinne, lesbisk og ha en etnisk minoritetsbakgrunn. Valget med å trekke inn aspekter fra minoritetstress-teorien og teorien om sosialøkologisk resiliens kan ha vært fordelaktig på grunn av at det fokuserer på ulike aspekter ved det å ha flere minoritetsstatuser. Minoritetstress-teorien med hovedfokus på negative konsekvenser av stress forårsaket av stereotypier, fordommer og diskriminering kombinert med sosialøkologisk resiliens prinsipper kan beskrive et detaljert bilde av hvilke sosiale prosesser disse kvinnene møter og blir påvirket av gjennom livet. På samme tid er disse resiliensbyggende faktorene blitt valgt ut på bakgrunn av utvalgte teorier og forskning, og dermed kan det ikke trekkes konklusjoner om hvordan disse faktorene påvirker lesbiske kvinner med minoritetsbakgrunn direkte.

Lesbiske kvinner med minoritetsbakgrunn må forholde seg til ulike holdninger og verdier fordi de har tilknytning til flere sosiale miljø. På den ene siden møter de heteronormativitet fra den norske befolkningen generelt og fra sitt etniske minoritetsmiljø. På den andre siden møter de homonormativitet fra det skeive miljøet. Dette innebærer at negative holdninger og sanksjoner kan komme fra flere sider og dermed også forårsake at kvinnene opplever minoritetstress. Et interseksjonelt perspektiv kan nyansere utfordringer som treffer

RESILIENS HOS LESBISKE KVINNER MED MINORITETSBAGGRUNN

lesbiske kvinner med minoritetsbakgrunn på bakgrunn av kjønn, seksuelle orientering og etniske minoritetsbakgrunn. Videre forskning bør prøve å fremme et nyansert bilde av hvordan ulike grupper innenfor det skeive og det etniske minoritetsmiljøet håndterer utfordringer rundt minoritetstress. Det vil si å ikke fokusere kun på negative aspekter, men også på de positive. En måte dette kan gjøres på er å aktivt spørre om hvilke mestringsstrategier minoritetsgrupper i Norge bruker for å takle fordommer og diskriminering de blir møtt med i hverdagen. Et forslag til nyere forskning er at man velger å fokusere på en spesifikk gruppe innenfor det skeive miljøet som har tilhørighet til flere minoritetsmiljø. For eksempel, skeive kvinner med minoritetsbakgrunn, skeive menn med minoritetsbakgrunn eller transpersoner med minoritetsbakgrunn. Ved å gjøre dette kan forskning være med på å sette lys på spesifikke aspekter som har en påvirkning på hver av disse minoritetsgruppene, og hvordan dette kan være med på å skreddersy intervensjoner som er rettet mot å forbedre levekår for skeive minoriteter.

Referanser

- American psychological association. (u.å.). Socioeconomic status. Hentet 29.mai 2020 fra <https://www.apa.org/topics/socioeconomic-status/>
- Anderssen, N., & Malterud, K. (red.). (2013). *Seksuell orientering og levekår*. Bergen: Uni Research. Hentet fra <https://bora.uib.no/handle/1956/7550>
- Ashmore, R. D., Deaux, K., & McLaughlin-Volpe, T. (2004). An organizing framework of collective identity: articulation and significance of multidimensionality. *Psychological bulletin*, 130 (1), 80-114. doi: 10.1037/0033-2909.130.1.80
- Avrahami, D. (2007). *Vi dansar inte på bordet: Lesbiska invandrarkvinnor i Sverige: Stigmatisering & stolthet*. Ödåkra: Pickabook Förlag.
- Balsam, K. F., Molina, Y., Beadnell, B., Simoni, J., & Walters, K. (2011). Measuring multiple minority stress: the LGBT people of color microaggressions scale. *Cultural diversity and ethnic minority psychology*, 17 (2), 163-174. doi:10.1037/a0023244.
- Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet. (2017). *Ein kort intro til norsk skeiv historie på 1900-talet*. Hentet 26. juni 2020 fra https://bufdir.no/lhbt/LHBT_og_levekar_Hva_sier_forskningen/Ein_kort_intro_til_norsk_skeiv_historie_pa_1900_talet/
- Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet. (2018). *Lhbtq-ordlista*. Hentet 18. februar 2020 fra https://bufdir.no/lhbt/LHBT_ordlista/
- Bjørkman, M. (2012). *Lesbisk selvtilit–lesbisk helse. Utfordringer og mestringsstrategier hos lesbiske kvinner* (Doktorgradsavhandling). Universitetet i Bergen, Bergen. Hentet fra <http://bora.uib.no/handle/1956/5996>
- Bowleg, L., Huang, J., Brooks, K., Black, A., & Burkholder, G. (2003). Triple Jeopardy and Beyond: Multiple minority stress and resilience among Black lesbians. *Journal of Lesbian Studies*, 7, 87-108. doi:10.1300/J155v07n04_06
- Bowleg, L. (2008). When black + lesbian + woman ≠ black lesbian woman: The methodological challenges of qualitative and quantitative intersectionality research. *Sex roles*, 59, 312-325. doi: 10.1007/s11199-008-9400-z

- Butler, J. (1990). *Gender Trouble. Feminism and the subversion of identity*. New York: Routledge.
- Calabrese, S. K., Meyer, I. H., Overstreet, N. M., Haile, R. H., & Hansen, N. B. (2015). Exploring discrimination and mental health disparities faced by black sexual minority women using a minority stress framework. *Psychology of women quarterly*, 39 (3), 287-304. doi: 10.1177/0361684314560730
- Chase, B., & Ressler, R. (2009). An LGBT/Queer glossary. *English journal*, 98 (4), 23-24.
- Chaskin, R. J. (2008). Resilience, community, and resilient communities: Conditioning contexts and collective action. *Child Care in practice*, 14 (1), 65-74. doi: 10.1080/13575270701733724
- Craig, S. L. (2013). Affirmative supportive safe and empowering talk [ASSET]: Leveraging the strengths and resiliencies of sexual minority youth in school-based groups. *Journal of LGBT Issues in Counseling*, 7, 372-386. doi: 10.1080/15538605.2013.839342
- Craig, S. L., Austin, A., Alessi, E. J., McInroy, L., & Keane, G. (2017). Minority stress and HEROic coping among ethnoracial sexual minority girls: intersections of resilience. *Journal of adolescent research*, 32 (5), 614-641. doi: 10.1177/0743558416653217
- Crenshaw, K. W. (1989). Demarginalizing the intersection of race and sex: A black feminist critique of antidiscrimination doctrine, feminist theory and antiracist politics. *University of Chicago legal forum*, 1989 (1), 139-167bow
- Crenshaw, K. W. (1994). Mapping the margins: Intersectionality, identity politics, and violence against women of color. I M. A. Fineman & Mykitiuk, R (Red.), *The public nature of private violence* (s. 93-118). New York: Routledge.
- Dalgard, A. B. (red.). (2018). *Levekår blant norskfødte med innvandrerforeldre i Norge 2016* (SSB rapport 20/2018). Hentet fra <https://www.ssb.no/sosiale-forhold-og-kriminalitet/artikler-og-publikasjoner/attachment/352917?ts=163f3c45b50>
- DeBlaere, C., Brewster, M. E., Bertsch, K. N., DeCarlo, A. L., Kegel, K. A., & Presseau, C. D. (2014). The protective power of collective action for sexual minority women of color: an investigation of multiple discrimination experiences and psychological distress. *Psychology of women quarterly*, 38 (1), 20-32. doi: 10.1177/0361684313493252

- Departementene (11. desember 2019). *Regjeringens handlingsplan mot rasisme og diskriminering på grunn av etnisitet og religion (2020-2023)*. Hentet fra https://www.regjeringen.no/contentassets/589aa9f4e14540b5a5a6144aaea7b518/handlingsplan-mot-rasisme_uu_des-2019.pdf
- Duggan, L. (2004). *The twilight of equality? Neoliberalism, cultural politics, and the attack on democracy*. Boston: Beacon Press
- Eggebø, H., & Stubberud, E. (2016). *Hatefulle ytringer delrapport 2: Forskning på hat og diskriminering* (Institutt for samfunnsforskning rapport 15/2016). Oslo: Institutt for samfunnsforskning.
- Eggebø, H., Almlie, M., & Bye, M. T. (2015). *Skeiv på bygda* (KUN rapport 2/2015). Nordfold: KUN senter for kunnskap og likestilling.
- Eggebø, H., Stubberud, E., & Anderssen, N. (2019). *Skeive livsløp. En kvalitativ studie av levekår og sammensatte identiteter blant lhbtis-personer i Norge* (NF rapport 6/2019). Bodø: Nordlandsforskning.
- Eggebø, H., Stubberud, E., & Karlstrøm, H. (2018). *Levekår blant skeive med innvandrerbakgrunn i Norge* (NF rapport 9/18). Bodø: Nordlandsforskning.
- Elgvin, O., Bue, K., & Grønningsæter, A. B. (2014). *Åpne rom, lukkede rom: LHBT i etniske minoritetsgrupper* (Fafø rapport 49/2014) (Revidert oppgave). Oslo: Fafo.
- Eliason, M. (2000). Bi-negativity. *Journal of bisexuality*, 1 (2-3), 137-154. doi: 10.1300/J159v01n02_05
- Fladmoe, A., Nadim, M., & Birkvad, S. R. (2019). *Erfaringer med hatytringer og hets blant LHBT-personer, andre minoritetsgrupper og den øvrige befolkningen* (Institutt for samfunnsforskning rapport 4/2019). Hentet fra https://bibliotek.buudir.no/BUF/101/Erfaringer_med_hat_ytringer_og_hets_blant_LHBT_personer_andre_minoritetsgrupper_og_den_ovrige_befolkningen.pdf
- FRI. (2018). Om oss. Hentet 04. mai 2020 fra <https://www.foreningenfri.no/om-oss/>
- Herek, G. M. (2004). Beyond “homophobia”: thinking about sexual prejudice and stigma in the twenty-first century. *Sexuality research and social policy*, 1 (2), 6-24. doi: 10.1525/srsp.2004.1.2.6

- Hoffman, C., & Moe, V. (red.). (2017). *Holdninger til jøder og muslimer i Norge 2017: Befolkningsundersøkelse og minoritetsstudie* (HL-Senteret rapport). Hentet fra https://www.hlsenteret.no/aktuelt/publikasjoner/digitale-hefter/hl-rapport_13des-web.pdf
- Hudson, W. W., & Ricketts, W. A. (1980) A Strategy for the Measurement of Homophobia. *Journal of Homosexuality*, 5 (4), 357-372. doi: 10.1300/J082v05n04_02
- Høibråten, A. C. C. (2018). *Dobbel dose annerledes. En kvalitativ studie av unge skeive med etnisk minoritetsbakgrunn i Oslo* (Masteravhandling). Universitetet i Oslo, Oslo.
- Jacobsen, G. W., & Nylenna, M. (2016). Sampublisering av systematiske oversikter. *Tidsskriftet den norske legeforening*, 139 (5), 376. doi: 10.4045/tidsskr.16.0115
- Kjølsaas, K. O. (2016, 09. mai). Mange siteringer = høy kvalitet? Høgskolen i Østfold, Halden. Hentet 07. juni 2020 fra <https://www.hiof.no/foransatte/arbeidssstotte/forskningsstotte/hva-skjer-a/2016/mange-siteringer-hoy-kvalitet.html>
- Kwon, P. (2013). Resilience in lesbian, gay, and bisexual individuals. *Personality and social psychology review*, 17 (4), 371-383. doi: 10.1177/1088868313490248
- Likestillings- og diskrimineringsloven. (2017). Lov om likestilling og forbud mot diskriminering (LOV-2017-06-16-51). Hentet fra https://lovdata.no/dokument/NL/lov/2017-06-16-51/KAPITTEL_2#%C2%A79
- Liszewski, W., Peebles, J. K., Yeung, H., & Arron, S. (2018). Persons of nonbinary gender – awareness, visibility, and health disparities. *New England journal of medicine*, 379 (25), 2391-2393. doi:10.1056/NEJMp1812005
- Magis, K. (2010). Community resilience: An indicator of social sustainability. *Society & Natural resources*, 23 (5), 401-416. doi: 10.1080/08941920903305674
- Major, E. F., Dalgard, O. S., Mathisen, K. S., Nord, E., Ose, S., Rognerud, M., & Aarø, L. E. (2011). *Bedre føre var.. Psykisk helse: Helsefremmende og forebyggende tiltak og anbefalinger* (Folkehelseinstituttet, rapport 01/2011). Hentet fra <https://www.fhi.no/publ/2011/bedre-fore-var---psykisk-helse-hels/>

- Meyer, I. H. (2003). Prejudice, social stress, and mental health in lesbian, gay, and bisexual populations: Conceptual issues and research evidence. *Psychological bulletin*, 129 (5): 674 – 697.
- Meyer, I. H. (2010). Identity, Stress, and Resilience in Lesbians, Gay Men, and Bisexuals of Color. *The Counseling Psychologist*, 38, 442-454. doi:10.1177/0011000009351601
- Meyer, I. H. (2015). Resilience in the study of minority stress and health of sexual and gender minorities. *Psychology of sexual orientation and gender diversity*, 2 (3), 209-213. doi: 10.1037/sgd0000132
- Midtbøen, A., & Lidén, H. (2015). *Diskriminering av samer, nasjonale minoriteter og innvandrere i Norge. En kunnskaps gjennomgang* (Institutt for samfunnsforskning rapport 01/2015). Hentet fra <https://samfunnsforskning.brage.unit.no/samfunnsforskning-xmlui/handle/11250/2440432>
- Narvesen, R. R. (2010). *Bestem deg, er du homo eller muslim?-Jeg er et menneske! : En kvalitativ studie av livshistoriene til åtte lesbiske, homofile og bifile med muslimsk bakgrunn*. (Masteravhandling). Oslo: Høgskolen i Oslo. Avdeling for Samfunnsfag.
- Opplæringslova. (1998). Lov om grunnskolen og den vidaregåande opplæringa (LOV-1998-07-17-61). Hentet fra <https://lovdata.no/dokument/NL/lov/1998-07-17-61>
- Plummer, M. D. (2007). *Sexual racism in gay communities: negotiating the ethnosexual marketplace* (Doktoravhandling). University of Washington, Washington.
- Puar, J. K. (2006). Mapping US homonormativities. *Gender, place and culture*, 13 (1), 67-88. doi: 10.1080/09663690500531014
- Russell, S. T. (2005). Beyond risk: resilience in the lives of sexual minority youth. *Journal of gay and lesbian issues in education*, 2 (3), 5-18. doi: 10.1300/J367v02n03_02
- Seeberg, M. L. (2011). *Kunnskapsstatus (1990-2010): Forskning om etnisk diskriminering av barn og unge* (NOVA rapport 8/2011). Hentet fra http://www.nova.no/asset/4573/1/4573_1.pdf
- Skeiv Verden. (2020). Om oss. Hentet den 04. mai 2020 fra <https://www.skeivverden.no/om-oss>

- Staksrud, E., Steen-Johnsen, K., Bernard, E., Gustafsson, M. H., Ihlebæk K. A., Midtbøen, A., Sætrang, S., Trygstad, S., & Utheim, M. (2014). *Status for ytringsfriheten i Norge. Resultater fra befolkningsundersøkelsen 2014*. Oslo Fritt Ord, ISF, IMK, FAFO.
- Statistisk sentralbyrå. (2020, 9. mars). Innvandrere og norskfødte med innvandrerforeldre. Hentet 07. juni fra <https://www.ssb.no/befolkning/statistikker/innvbef>
- Swank, E., & Fahs, B. (2012). Resources, social networks, and collective action frames of college students who join the gay and lesbian rights movement. *Journal of homosexuality*, 59 (1), 67-89. doi: 10.1080/00918369.2011.614908
- Søholt, S., & Astrup, K. (2009). *Etniske minoriteter og forskjellsbehandling i leiemarkedet* (NIBR rapport 2/2009). Hentet fra https://evalueringsportalen.no/evaluering/etniske-minoriteter-og-forskjellsbehandling-i-leiemarkedet/etniske_minoriteter.pdf/@@inline
- Tajfel, H. (1978). *Differentiation between social groups. Studies in the social psychology of intergroup relations*. London: Academic Press
- Tajfel, H., & Turner, J. (1979). An integrative theory of intergroup conflict. I J. A. Williams & S. Worchel (Red.), *The social psychology of intergroup relations* (s. 33–47). Belmont: Wadsworth.
- Ungar, M. (2008). Resilience across cultures. *British journal of social work*, 38, 218–235. doi: 10.1093/bjsw/bcl343
- Ungar, M. (2011). The social ecology of resilience: addressing contextual and cultural ambiguity of a nascent construct. *American journal of Orthopsychiatry*, 81 (1), 1-17. doi: 10.1111/j.1939-0025.2010.01067.x
- Ungar, M. (2012). Researching and theorizing resilience across cultures and contexts. *Preventive medicine*, 55, 387-389. doi: 10.1016/j.ypmed.2012.07.021
- Vrålstad, S., & Wiggen, K.S. (red.) (2017). *Levekår blant innvandrere i Norge 2016* (SSB rapport 13/2017). Oslo: Statistisk sentralbyrå.
- Wright, S. C., Taylor, D. M., & Moghaddam, F. M. (1990). Responding to membership in a disadvantaged group: from acceptance to collective protest. *Journal of personality and social psychology*, 58 (6), 994-1003. doi:[10.1037//0022-3514.58.6.994](https://doi.org/10.1037//0022-3514.58.6.994)
- Wæhle, E. (2018). Minoritet. I *Store norske leksikon*. Hentet 26. mai 2020 fra <https://snl.no/minoritet>

